

9.
— МИКОЛА КОГУТ —

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ...

КНИГА П'ЯТА

Микола Когут

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ...

Книга п'ята

Документальні матеріали.
Спогади.

Авторський проєкт

Б.ХІІ 2003

М. Когут

Калуш
2003

ББК 63 (4 УКР...)

К 57

Нова книжка серії "Герої не вмирають..." містить життєпис відомого лікаря УПА Олексія Зеленюка – "Пастера" (1923 р.н.) та спогади про повстанських командирів Калущини (псевда) Середнього, Ромка, Летуна, Клименка, Козака, Рамзеса і Аркаса.

Окремий розділ включає нові матеріали про героїв попередніх Кн. 1 – 4 – Ярослава Косарчина – "Байрака", Михайла Дяченка – "Гомона", Романа Мокрія – "Байду", Ярослава Вітовського – "Зміюку", Володимира Калинія – "Артема", Миколу Дутку – „Осипа", Івана Рудого – "Орлича", Ярослава Мартинця – "Береста" та інших.

Редактор видання **Микола Когут.**

Художнє оформлення **Віталій Кодря.**

Автор портретів командирів УПА **Ігор Головчак.**

Верстка **Володимир Кузик.**

Спонсори:

ТзОВ "Гоба", (директор Сергій Барна),
Фірма „Калушнерудпром" (Галина та Петро Підкаміні),
ВАТ "Калуський завод Будмаш" (директор Мiron Макар),
ВКП "Експрес" (директор Володимир Рибчак, м. Рожнятів),
Ярослав Неборак (м. Біла Церква Київська обл.),
Ярослав Парцей (м. Калуш),
Тит Табачук (м. Калуш).

Підприємці м. Калуша:

Ярослав Гордій,
Святослав Яців та Орест Кт,
Ольга Сікора,
Мирослав Гнибіда,
Мирослав Хемій,
Орест Григорів.

©М. Когут, 2003

© Калуш, 2003

***“Сповни свій святий обов’язок:
віддай людській шані імена
великих борців за Україну,
напиши про них все, що знаєш
чи чув від родичів, знайомих.*”**

“Книга пам’яті”, 2002р.

Передмова.

Шановний читачу! Ти тримаєш у руках чергову Кн.5 серії “Герої не вмирають...”. Попередня четверта книжка була присвячена підпільникам ОУН-УПА Калущини, які походили з інших теренів Галичини: В. Калинію – “Артему” (1923-1945), Я. Німому – “Щорсу” (1921-1945), І. Рудому – “Орличу” (1917-1945), Казимиру Яворському – “Бею” (1922-1947), Матвію Семаку – “Гонті” (1910-1946) та іншим.

Тематично продовжує четверту книгу і наступна Кн.5 “Герої не вмирають...”. На її сторінках читач ознайомиться із біографічними матеріалами та споминами про командирів УПА Калущини – Ромка, Середнього, Летуна, Козака, Клименка і Рамзеса. Книга п’ята друкує також матеріали – інформації друзів по підпіллю – про Ярослава Касарчина – “Байрака”, Романа Мокрія – “Байду”, Ярослава Вітовського – “Зміюку”, Миколу Дутку – „Осипа”, Петра Дуду – „Моряка” та інших.

Автор книги щиро вдячний п.п. Івану та Катерині Неборакам, Степану Петрашу, Дарії Станіщук – Німій, Надії Посацькій – Мельничук, Павлові Терпаку, Одарці Свідрук – Богдан, Михайлу Белею, Мирославі Павлишин, Ніні Григораш – “Орелі”, Володимирі Рибчаку та іншим

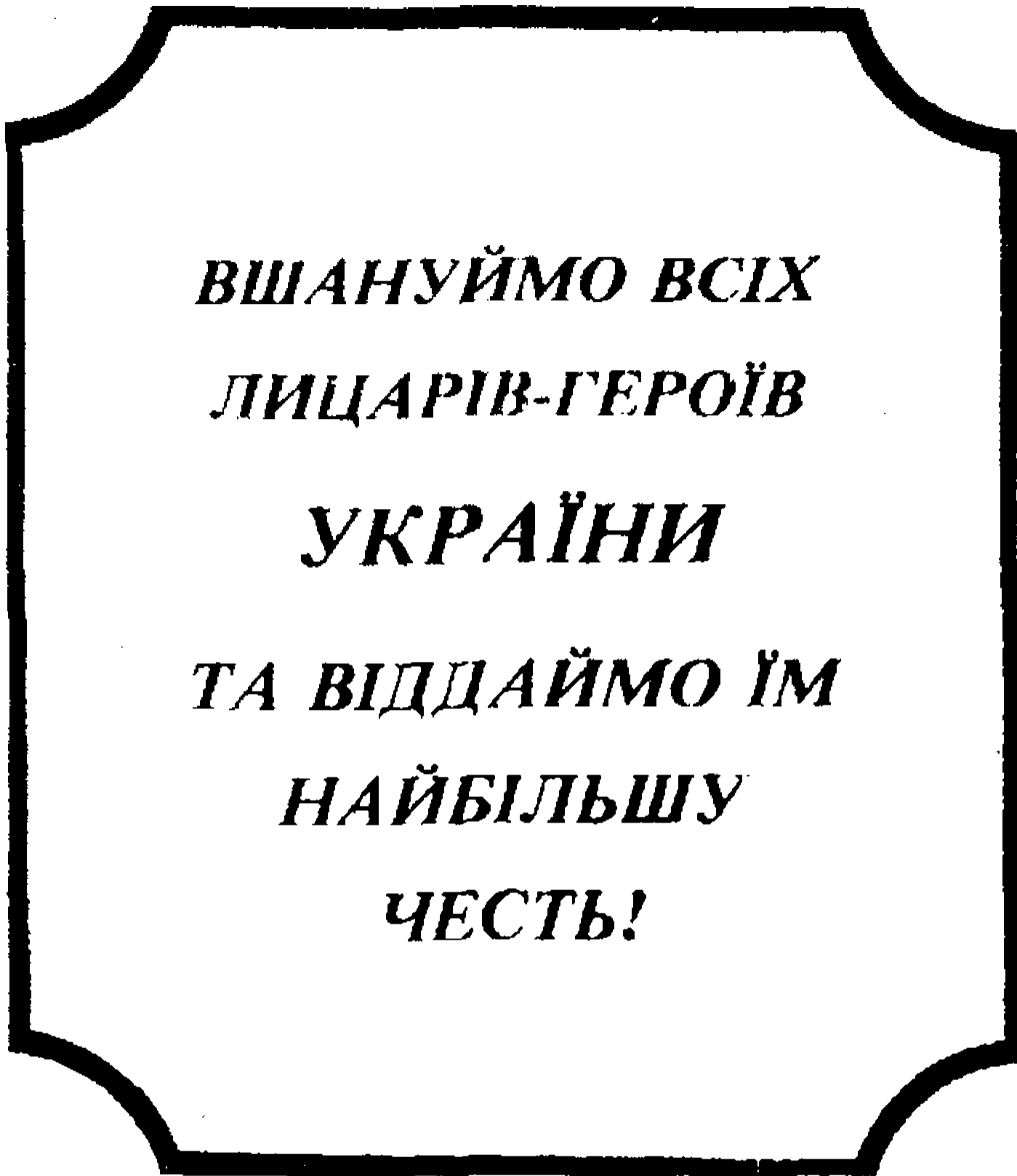
за спомини про командирів УПА Калущини, а митцю Ігореві Головачу за їхні художні портрети.

У пропонованій читачеві кн.5 серії „Герої не вмирають...” автором використано понад 30 фотографій повстанських командирів та їхніх соратників по боротьбі.

Автор збирає спомини про повстанських командирів Калущини - Михайла Оленюка - «Олега» (1919 - 194?), родом із села Угринів Старий; Журавля (псевдо; в.д. 86); Морозенка (в.д. 82); Грізного (в.д.86); Влодка (в.д. 84); Мар'яна (в.д.83) та інших.

Кому із читачів відомі ці імена М. Когут просить писати листи на: 77300, м. Калуш, п-р. Л. Українки, 18/26, тел. 28274.

Автор

**ВШАНУЙМО ВСІХ
ЛИЦАРІВ-ГЕРОЇВ
УКРАЇНИ
ТА ВІДДАЙМО ЇМ
НАЙБІЛЬШУ
ЧЕСТЬ!**

ВОЮВАВ НЕ АВТОМАТОМ, А СКАЛЬПЕЛЕМ.

Олексій Зеленюк (24.04.1923)

*Від сьогодні Ви є Пастер, а не Зеленюк...
Свою працю у підпіллі оправдайте славу
цього імені.*

Провідник Бурлока

“У повстанській боротьбі 40 – 50-х років ХХ століття український народ склав великий екзамен перед історією на честь, вірність і героїзм...” Так розпочав до мене листа про свій життєвий шлях колишній лікар УПА Олексій Зеленюк – “Пастер”.

Народився О. Зеленюк 24 квітня 1923 року в селі Жабокрич Крижопільського району на Вінничині. Батьками Олексія (Олеся) були Микола Йосипович і Параска Іванівна. В 1935 році батько разом з сім’єю переселився в місто Одесу.

У 1940 році Олексій закінчив з відзнакою Одеське медичне училище і був направлений для продовження навчання у Львівський медичний інститут. До початку совітсько-німецької війни (червень 1941 року) закінчив один курс медицини. Зеленюк, при відступі Червоної армії, свідомо переховувався у своїх знайомих і залишився в окупованому німцями Львові. До весни 1944 року закінчив неповний курс медичного інституту.

Згадує Олексій Зеленюк:

“Коли розпочалися у 1944 році бої за Тернопіль і

наступ москалів, я вирішив виїхати на Захід. Пристав до групи утікачів, яка просувалась в сторону Закарпаття. Дійшли до Осмолоди, але непередбачені перешкоди змусили нас повернутись назад. Опинився у Брошневі, а звідти дістався до Калуша, щоб через знайомих шукати товариства у виїзді на Захід..." (лист до Миколи Когута від 11.02.2003 року).

В Калуші Зеленюк провів декілька днів; проживав по вулиці Цвинтарній у домі пані Рудавської. Там же мешкав і доктор Дмитро Капітан, який був окружним лікарем Калущини. З доктором Капітаном Олексій був знайомий ще з 1940 року – познайомились вони у Станіславському облздороввідділі.

"...Одного недільного дня 1944 року, весною, під'їхала фіра зі села і приїжджі попросили лікаря Капітана поїхати до хворого. Останній počував себе погано і попросив мене поїхати. Завезли у село Болохів, а після у Турю Велику на Долинщині. На подвір'ї одної з хат нас чекали четверо хлопців... Як я довідався пізніше – це був обласний провідник ОУН Роберт, Денис, Бурлака із СБ і Улас. Вони поклали свої умови – я маю бути підпільний лікар УПА. І щоб я вибрав собі псевдо, бо так прийнято. Не знав, що сказати; тоді Бурлака мовив:

- То будете Пастером і несіть гідно це велике ім'я. Від того часу я став лікарем УПА" (лист до автора від 11.02.2003).

* * *

З села Тур'я Велика нового лікаря направили далше в глиб Карпат – у околиці села Липа за Болеховом. Тут був повстанський шпиталь; Пастер освоювався із своїм новим становищем. Допомагали йому спочатку фармацевтка Калина, а після – Антоніна Король із Войнилова, що на Калушині. Вона закінчила три курси медицини у Львові.

„Це була гарна, струнка дівчина. Ми звали її Тонею. Вона сама зголосилася до українського підпілля, Роберт дав мені її в поміч. В майбутньому Антоніна стала дружиною обласного провідника Роберта. А тепер була

моїм першим помічником у шпитальці. Там були наші хлопці поранені у боях з німцями. Недалеко лісового шпиталю стояв курінь Козака із старшинської школи "Олені". Курінь проходив вишкіл і одночасно охороняв поранених повстанців" (лист від 11.02.2003 р.).

У зв'язку із постійними боями на теренах Карпат між відступаючими німцями та советськими частинами (липень – серпень 1944 року), шпиталь у якому перебував лікар Пастер був розформований. Вилікувані повстанці поповнили ряди УПА, важкоранених розібрали місцеві станиці УЧХ. Медикам було наказано переходити лісами советсько-німецький фронт.

Згадує Олесь Зеленюк:

"...Ми прямували по зв'язках на схід в напрямку Болехова, часто вночі. Просувались по різному: по декілька чоловік і поодинці. Передягнуті в селянській одяг, вдавали евакуйованих. Інколи доводилось спати у стодолах на сіні. Пройшов майже 30 км.

За Гошевом ми звільнилися від фронтової лінії советських військ, які zostалися позаду нас. По старих зв'язках я дійшов до Болохова. Тут надавав медичну допомогу хлопцям, які були ранені в боях з чекістами. Звідси перевели мене у село Камінь (Рожнятівського району), де стараннями УЧХ був створений шпиталик для повстанців із Чорного лісу. Головна шпиталька – операційна – була в хаті Василюшина. А ще підбирали відповідні хати, де

О. Зеленюк. 1944 рік

можна було зробити криївки. Тут, у Камені, були медсестри і санітарки, а також скриньки з

медінструментом та головне необхідна література”. (лист від 20.03.2003).

У своїх споминах Зеленюк згадує чоловіка із Калуша на прізвище Келебай. Родина останнього у 1940 році була заарештована НКВД. Цей чоловік, покинувши Калуш, сповнював у підпіллі функції господарчого шпиталю у селі Камінь та опікувався хворими. Він дбав про їх розміщення по криївках та забезпечував харчами. Виконував Келебай цю роботу старанно і добросовістно.

В січні 1945 року в бою з чекістами був важко ранений командир Чорного лісу Василь Андрусак – “Різун”. Після ряду перев’язок, виникла проблема зробити термінову операцію Різуну. Зробив її лікар Пастер 14 січня, на свято Василя, в селі Петранка Рожнятівського району. Допомагали йому лікар Ярослав Мартинець – “Берест” та медсестра Фока.

1946 року повстанцями із боєм був взятий тодішній районний центр Перегінськ (Рожнятівщина). Прославились у цьому бою курені Чорного лісу (командир Різун) та Закерзоння (командир Рен). Тоді у повстанську шпитальку поступило 20 поранених. А взагалі за роки лікарської праці в УПА, через руки лікаря Пастера перейшли десятки ранених повстанців; не одне життя хлопця чи дівчини він врятував.

Операційною сестрою кілька років у шпиталі Каменя була Зиновія Білас-Федик, родом з міста Калуша. Пізніше вона була заарештована і відбула довгі роки ув’язнення концтабору в Інті (Комі АРСР Росія).

Олесь Зеленюк – “Пастер” виконував обов’язки повстанського лікаря майже три роки від весни 1944 році по лютий 1947 року.

“...Заарештовано мене у Камені 13 лютого 1947 року відділом Рожнятівського МГБ в домі Андрія Камінського. Того ж дня завезли до Рожнятова, а звідтам до Калуша у тюрму... Я тікав з неї, але мене поранили коло старого маслозаводу. Після дуже чекісти мене збили. Із Калуша у наручниках завезли до Станіславської тюрми. Там були

допити, очна ставка із Степанівною, але ми обоє мужньо тримались. Не признались, що знаємо один одного..." (лист від 20.03.2003).

**Олесь Зеленюк.
1961 рік.**

Станіславським Військовим трибуналом Олексій Зеленюк був засуджений на десятирічне ув'язнення. Перші роки – в'язень більшовицького концтабору в Свердловській області, а з 1950 року – в Інті Комі АРСР. Тут працював на загальних роботах. Вийшов на волю 1956 року.

У 1977 році Зеленюк закінчив Львівський Медичний інститут і отримав диплом лікаря з відзнакою. До виходу на пенсію працював у лікарнях міста Львова.

* * *

Важкі підпільні умови праці лікаря і більшовицька каторга підірвали здоров'я Олексія Зеленюка – "Пастера". Не дивлячись нінащо Зеленюк – "Пастер" – активний член Львівської станиці вояків УПА і Товариства політв'язнів та репресованих.

Донедавна активний дописувач газети "Шлях перемоги" (м.Київ), львівських часописів. У 1992 і 1997 роках Олесь Зеленюк перебував в місті Калуші, брав участь у заходах по вшануванню пам'яті героїв УПА.

Останнього листа до мене Олесь Зеленюк закінчив такими словами:

"...В підпіллі я залишився завдяки провіднику Роберту. І постійно відчував його захист. Переконався в цьому коли у 1946 році Роберт, щоб зберегти моє життя, запропонував мені через "вікно" перейти на Захід. Прислав до мене у Камінь від себе охоронця Скалу із запискою. Я не скористався з цього, бо не мав на кого залишити моїх хворих-вони потребували моєї опіки. Я знав, що моє місце серед героїв..." (лист до М. Когута від 23.03.2003)

СОТЕННИЙ СЕРЕДНІЙ.

Середній (псевдо; 192?, м.Станіслав – 194?) – командир УПА. Закінчив старшинську школу “Олені – 1” у ступені булавного (1944). Чотовий сотні “Летуни” (командир Летун; 1944 – січень 1945). Від початку 1945 р. – сотенний відділу “Летуни” (Вд.81). Підвищений до ступеня старшого булавного, а у 1946 р. – до хорунжого. В 1947 р. – поручник. Дата і місце загибелі – невідомі.

**Він був вірним сином України:
Спомин.**

Перебуваючи з весни 1944 року в повстанських рядах, я пройшов трьохмісячний вишкіл на Рожнятівщині. Комендантом вишкільної чоти був Богдан, а ройовими Бистрий і Опришок. Всього нас було на вишколі 52 чоловік.

В кінці літа 1944 року ми перейшли у Чорний ліс на Калущині. З нас – вишкільників – командування утворило чоту в складі 42 чоловік. Решту десять повстанців забрав у свою охорону тодішній обласний провідник ОУН Станіславщини Роберт. Згадану вище чоту очолив старший булавний Середній.

До чоти були приєднані 25 новобранців із навколишніх сіл. Командиром неповної сотні – десь біля 70 чоловік – став Летун. В цьому складі ми знову повернулись у район Ясеня на Рожнятівщині. Тут поповнились добровольцями із Небилова, Сливки та інших сіл. Новобранці залашилися тут (біля Ясеня) на вишкіл, а чота Середнього вирушила у рейд.

Цей рейд відбувся на початку жовтня 1944 року і тривав півтора місяця. Ми мали ряд боїв з москалями, але найбільше запам'ятався той, що відбувся недалеко

села Белеїв на Долинщині.

Облавники хотіли застати нас зненацька, але наша розвідка повідомила чоту про небезпеку. Ворог бігом наближався від села до місця постою відділу та ми встигли зустріти його на краю лісу. За командою Середнього повстанці відкрили вогонь. Облавники залягли і почали відстрілюватись: не чекали такого супротиву. Ворог думав, що у лісі перебуває боївка в 7 – 8 чоловік, а нас було майже п'ятдесят хлопців. Чекісти відступили. Нам дістались трофеї: два кулемети, гранатомети і багато патронів.

Повернувшись із рейду, в районі Ясеня ми об'єднались із вишкільниками і вже повною сотнею під командуванням Летуна знову пішли у похід. По дорозі підірвали міст в Перегінську; у Рожнятові розгромили охорону і повернули населенню біля 500 штук забраної чекістами худоби. Після рейду заквартирували у селі Петранка Рожнятівського району. Всюди був з нами чотовий першої чоти Середній.

Так як у цих теренах було багато повстанських відділів, командування наказало нам перейти у село Бережниця на Калущині. Це було на початку січня 1945 року. Сотенний Летун дав наказ виставити кулеметні ланки при дорогах, що вели з Бережниці у напрямках Калуша, Завою, Угринова... Через деякий час прибіг один з кулеметників ланки біля дороги на Калуш і повідомив, що зі сторони Підмихайля чути шум автомобільних моторів й голоси облавників. Ми прийняли бій недалеко бережницького цвинтаря. Він тривав десь з годину. Москалі мали семеро вбитих, багато поранених.

У нашому відділі був ранений у ногу командир Летун. Його перев'язала підрайонна Перегінщини на псевдо Маруся, моя майбутня дружина Катерина Солдат. Летун відбув у Карпати на лікування, а сотенним став чотовий – старший булавний Середній. Невдовзі він був підвищений до ступеня хоружного. Порадившись ми погодились, щоб наш відділ і надалі носив назву за іменем першого командира – “Летуни”.

Нещодавно, я дізнався, що командир Середній був родом з Станіслава і походив із священничого роду. Закінчив три курси університету, а у 1944 році школу повстанських старшин у Карпатах.

Середній був вище середнього росту. Ходив спочатку в німецькій уніформі. У 1946 році командир змінив її на советську офіцерську – без погонів; на голові носив пілотку, перешиту спереду “під мазепинку”. Озброєний Середній був автоматом ППШ та пістолем.

Одягався акуратно, чисто і цього командир вимагав від повстанців. Коли ми стояли на пості, хлопці мали бути поголені, одяг на них чистий, а чоботи – помиті та начищені.

* * *

22 лютого 1945 року відділ під команду Середнього провів успішну операцію недалеко села Голинь Калуського району. Мінерами сотні був підірваний військовий ешелон, який йшов на советсько – німецький фронт. Загинули кількасот солдатів ворога. За цю операцію Середній отримав похвалу від Крайового штабу УПА і був підвищений до ступеня поручника.

Нелегкий час змушував бути командира і дипломатом. У селі Лука біля Войнилова (Калушина) влітку 1945 року зібрались поляки із всієї околиці; були провокації з їхньої сторони проти місцевого українського населення. За погодженням з командуванням, Середній із 12 повстанцями направився у Луку для переговорів. Зумів домовитись із ватажком поляків, що обидві сторони не будуть воювати одна з одною. Восени поляки без перешкод покинули село Луку і через Калуш, Львів виїхали у Польщу.

Про хоробрість командира Середнього свідчив і такий факт. 24 листопада 1945 року наш відділ “Летуни” мав цілоденний бій з чекістами біля села Журавка, що у Жидачівському районі. Проти наших двох чот наступали біля 300 облавників. Командир, пам’ятаю, звернувся до нас:

- Що хлопці – розбігаємось? Чи б’ємось з ворогом

до загину і тоді слава про нас піде по всій Україні!

Ми відповіли, що будемо битись. Двоє з місцевих хлопців сказали, що недалеко у лісі є окопи з часів першої світової війни. В цих окопах ми оборонялись цілий день, а вночі вийшли з оточення. Середній разом з іншими "косив" із автомата ворогів і з останнім роєм виходив із оточення.

Пригадую ще один бій. Це було в лютому 1946 року в Болохівських лісах. Чекісти наседали на нас чисельно і наш відділ "Летунів" змушений був відходити. Пролунала команда Середнього:

- Автоматники і кулеметники, до переду! Іншим відходити. Поранених на руки.

І сам з іншими, попереду, разив облавників із свого автомата. На повен ріст; ніколи не ховався за спину товаришів.

Командир Середній, прославив Калушину своїми подвигами, він був справжнім потріютом. Повстанці поважали і любили його, рівнялись у всьому на свого командира. На жаль, невідомо коли і де загинув наш безстрашній командир Середній.

*Іван Неборак – "Бурлака",
кулеметник сотні "Летуни".
Прож. у м. Калуші.*

КОМАНДИР РОМКО.

Роман Манчаківський (псевдо Ромко; 1918-1945). На вишкoлі ОУН за кордоном (1939-1941). В рядах легіону "Нахтігаль" (1941-1942). 1943 року вступає у ряди Української Народної Самооборони. Чотовий у вишкільному курені "Гайдамаки" в Долинському районі (Станіславщина; 1943). Весною 1944 року – організатор і перший командир сотні "Заграва", а після – куреня "Загроза" (все – Калущина). Важко ранений у бою з військами НКВД (листопад 1944), вдруге – весною 1945 року. Мав ступені старшого

булавного, після – хорунжого.

Загинув під час лікування у селі Берлоги Рожнятівського району 16 червня 1945 року в бою з чекістами. Посмертно підвищений до поручника (1945).

Василь Кравців (псевдо Смерека; 19.09.1924, с.Поляниця Долинського повіту), учасник національно-визвольних змагань, політв'язень.

Дев'ятнадцятилітнім юнаком у 1943 році я перебував у вишкільному таборі – курені "Гайдамаки". Моїм чотовим був булавний Вітровий (перше псевдо командира Ромка). Ми знали, що у недалекому минулому (в 1941-1942 роках) він перебував в українському легіоні "Нахтігаль" і мав ступінь десятника. Тепер Вітровий передавав нам – молодим – свої знання, набуті в легіоні.

Здається, в кінці літа 1943 року чотовий поміняв псевдо на Ромко (так кликали його в родині).

Був вимогливим і дисциплінованим командиром; добре готувався до занять. Розповідав дохідливо.

У акціях куреня "Гайдамаки" проти німців Ромко був завжди попереду. Знав на псевдо і в лице кожного слухача із своєї чоти. Дбав про їх матеріальний (одяг, взуття) і особливо про моральний стан. Своїми виступами перед нами запалював на боротьбу з ворогом.

Після закінчення вишколу в курені, я дістав ступінь старшого стрільця і був направлений на Вигодщину. Мав псевдо Смерека. Перебував у збройному підпіллі до весни 1947 року, до арешту чекістами в селі Старий Мізунь Долинського району.

* * *

11 листопада 1944 року в селі Тростянець Долинського району відбувся бій між повстанцями і більшовиками. В цей день у селі перебували сотні Ромка, Яструба та Ясміня. Першими двома, як курінний, командував Ромко. Повстанці розмістилися на нічліг по хатах. Чистили зброю, запасались харчами.

Була третя година дня, як повстанці зібралися поїсти (11.11.1944). В цей момент почалась стрілянина: це Тростянець оточили чекісти, які прибули на автомашинах із міста Долини.

Свідки бою розповідають, що командир Ромко скомандував:

- Хлопці, до бою!

Куля облавника потрапила курінному в груди. Пораненого Ромка перев'язали, помістили на воза. Повстанці почали відступати до Тростянецького лісу, щоб облавники не спалили село. Бій 11 листопада 1944 року тривав до самого вечора. Замість пораненого Ромка виконувати обов'язки сотенного став чотовий на псевдо Лісовий.

Надія Посацька – “Олена” (1923 р.н., с.Грабівка Калуського району; проживає у місті Калуші):

Восени 1944 року мені з сестрою Неонілою – “Уляною” довелося по зв’язку побувати у селі Камені, що в Рожнятівському районі. Знаючи, що в цьому селі лікується після поранення курінний Ромко, ми вирішили відвідати його.

Зайшли до однієї з хат, в якій побачили чоловіка який сидів за столом. Це був командир Ромко. З ним ми із сестрою зналися по підпіллю і раніше. Тепер не пізнали командира: обличчя витягнулось, набуло сірого кольору. Поранені груди – перев’язані.

Командирові було не по собі, що ми – дівчата – бачимо його таким. Залишили йому дещо із медикаментів і вийшли з хати. По дорозі я і Неонілія довідались, що курінний Ромко нещодавно у бою біля села Тростянець був поранений в груди.

Іван Неборак – “Бурлака”, кулеметник сотні “Летуни” (1944-1947); старший вістун.

Це було в лісі, недалеко села Болохова на Калущині. Надворі стояла весна 1945 року. Я повернувся з розвідки із стрільцем Соловейком. Про її результати йшов доповісти командирові Середньому. Його застав на лісовій поляні у товаристві незнайомого старшини. Підходячи до командирів, я почув уривки розмови:

- Друже Середній! Йдемо разом рейдом у Карпати. Дамо прочуханки москалям...

- Не можу, друже Ромку! Це не мій терен. Хочеш, йди сам.

Я здогадався, що з нашим сотенним розмовляє командир Ромко. Останній був середнього росту, плечистий, блондин. Одягнутий Ромко був у мадярський

шкіряний однострій, озброєний радянським автоматом ППШ.

Коли командир Ромко відійшов, я відзвітував Середньому про що ми з Соловейком дізнались у розвідці. Сотенний вислухав нас і наказав відпочивати.

Через кілька днів наша розвідка донесла: курінь Ромка біля села Красне на Рожнятівщині у бою з чекістами потерпів поразку, а сам командир був вдруге ранений. Дещо пізніше повстанці з Ромкового куреня влились в інші відділи Калущини; у нашу сотню "Летунів" перейшло хлопців із двадцять.

* * *

Володимир Хрущ (псевдо Петро; 1923-2000 , с.Брошнів-Осада):

В курені командира Ромка я виконував обов'язки одного із санітарів. Здається, у травні 1945 року наш курінь рейдував теренами Рожнятівщини. Мали ряд сутичок із облавниками.

Після кількаденного маршу курінний дав наказ відпочити біля села Красне. На другий день розвідка донесла, що нас оточують чекісти, що приїхали із Рожнятова і Брошнева. Командир Ромко дав наказ оборонятися.

Бій був жорстким. Курінь поніс великі втрати. Ми, санітари, ледь встигали перев'язувати поранених. Серед ранених був і командир Ромко. Його відправили на лікування у шпитальку в село Берлоги. Це було на початку травня 1945 року.

Ромком заопікувались повстанські лікарі Пастер і Берест. Біля раненого командира весь час була медсестра Зоряна і один з охоронців. Рана не гоїлась, тому з Калуша у село Берлоги – де лікувався Ромко – таємно був викликаний лікар Сандурський. Та через часті облави чекістів він не зміг вчасно прибути до командира.

* * *

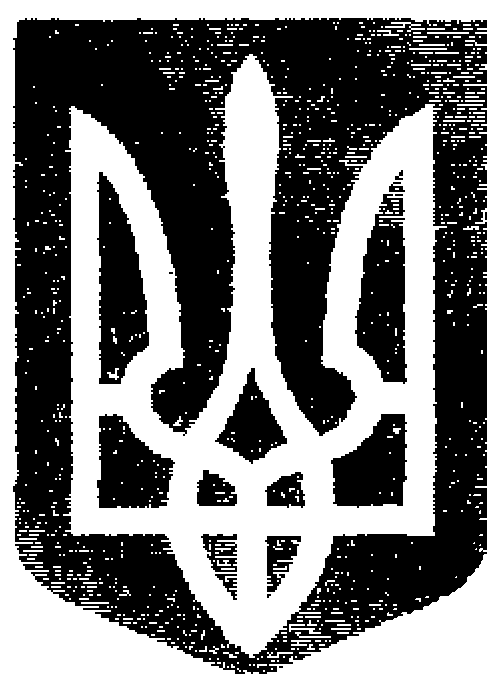
Як свідчать очевидці – жителі села Берлоги

Рожнятівського району Іван Андрійчук та Василь Лисів – командира Ромка зрадив санітар його куреня. Чекісти оточили курінного у stodolі разом із охоронцем та медсестрою Зоряною. Він відстрілювався з кулемета. Облавники кричали:

- “Ромко, здавайся!”

Курінного, який застрілився з пістоля й двох інших героїв, чекісти машиною через Сваричів повезли у районний центр Рожнятів. Де покоється тіло командира Ромка – невідомо.

Наказом Головного Військового штабу УПА командир Манчаківський – “Ромко” датою смерті 15 червня 1945 року був підвищений до ступеня поручника. Наступного 1946 року – до звання сотника.

ПОВСТАНСЬКИЙ КОМАНДИР.

Летун (псевдо; 1920, Львівщина – 194?) – командир УПА. У 1939-1942 роках – на вишколі, а пізніше на службі в допоміжних частинах летунства (авіації). З 1943 року в рядах УПА. Ройовий, після командир вишкільної чоти у Карпатах (весна-літо 1944 року).

Від вересня 1944 року – командир сотні “Летуни”. Учасник багатьох боїв з чекістами на теренах Калущини. На початку січня 1945 року важко поранений у бою із ворогом. Лікувався

у шпитальці в Карпатах. З весни 1945 р. – курінний у калуському ТВ-23 “Магура” (командир Байрак). Підвищений ГВШ до ступеня хорунжого, восени 1945 р. – до поручника.

Дата і місце смерті – невідомі.

* * *

В сотню “Летуни” (к-р Летун) я вступив у грудні 1944 року, коли відділ перебував у моєму рідному селі Петранка на Рожнятівщині. Через деякий час “Летуни” перейшли у Калуський район – село Бережницю, батьківщину провідника Роберта.

Через кілька днів було Різдво 1945 року. Дівчата з Перегінщини, очолювані підрайонною на псевдо Маруся, привезли саними нам різдвяні подарунки у Бережницю. Кожному із бійців Летуна дістались – санітарний пакет, мило, шкарпетки, рукавиці і печиво. Ми дякували дівчатам за увагу до нас.

Щоб москалі не застали повстанців несподівано, сотенний Летун наказав розставити кулеметні ланки при дорогах, що вели у село Бережницю.

Ми ще відпочивали, як Летун зробив алярм-зі сторони села Підмихайля на нас йшли облавники. Сотенний наказав прийняти бій.

- Друже Мрія, - звернувся він до одного з чотових - Удариш по москалях збоку коли ми розпочнемо з ними бій.

Заховавшись за дерево, сотенний Летун керував боєм, що тривав більше години. Кулеметною чергою командир був важко ранений у ногу, а стрілець Піддубний легко. Чекісти відступили, втративши десять чоловік вбитими.

Підрайонна провідниця Перегінщини Маруся (Катерина Солдат з села Голинь Калуського району) надала першу медичну допомогу раненому сотенному Летуну – перев'язала ногу. Після - саньми Летуна відвезли у шпитальку в село Камінь Рожнятівського району, а після на лікування у Карпати. Нашу сотню "Летунів" очолив чотовий першої чоти Середній.

Пізніше ми зустрічали Летуна у Карпатах. Це було під час рейду сотні по теренах Рожнятівщини. Колишній командир підлікувався, але ще хромав. З весни 1945 року Летун став курінним на місце пораненого Ромка.

Кілька слів про командира Летуна. Він знав добре німецьку мову. В часі переходу советсько - німецького фронту у Карпатах з чотою не раз робив засідки на відступаючих німців. У їхній уніформі виходив до колони і переконував фашистів здати зброю. Це було досить небезпечно...

Був командир Летун вище середнього росту, носив вузькі чорні вусики. Мав віку – років 25-26. Одягався у шкіряні штани, куртку; на голові командир носив мазепинку.

Коли і де загинув Летун я не знаю. Пізніше, коли я

відбув в більшовицький концтабір і повернувся додому, в розмові із повстанцем Сірим, запитав про долю нашого командира він сказав, що той був знову ранений і лікувався десь на Калущині.

Микола Яцишин – "Ворон"
(м. Тисмениця, 1926 р. н.)

ЗАГИНУВ, ЯК ГЕРОЙ.

**Іван Кобилинець – “Козак”
(Сокіл; 1912–1944)**

**Іван Кобилинець.
1937 рік**

Народився майбутній командир 12 липня 1912 року в родині Степана та Ганни Кобилинців у селі Бряза на Долинщині. Батько Івана воював у першу світову війну, був поранений і повернувся додому інвалідом. Хлопець закінчив на відмінно сільську школу в Брязі. Навчався І. Кобилинець у Долині, а пізніше в Стрийській гімназії. Навчаючись у Стрию Іван став активним членом Пласту та підпільної сітки ОУН.

По закінченні навчання, поляки не давали Кобилинцю вчителювати, тому він змушений був навчати приватно у Моршині, що біля Стрия.

З початком німецько – польської війни у вересні 1939 року, Іван Кобилинець був мобілізований у польську армію. В одному з боїв частина Кобилинця була розбита німцями. Іван зумів уникнути полону і повернувся в рідну Брязу.

За першого “визволення”, у 1939-1941 роках, совітська влада дозволила, Кобилинцю спочатку працювати в рідному селі, а пізніше призначила його директором школи у Брязі.

Під час німецької окупації Іван – управитель школи в сусідньому селі Поляниця Долинського району. Одночасно – по вечорах – він провадив ідеологічний вишкіл місцевих юнаків і дівчат.

В 1943-1944 роках Іван Кобилинець – “Козак” –

окружний організаційно-мобілізаційний референт ОУН Калущини, а також організатор перших відділів УПА на калуських теренах. Ними були чоти "Лімниця" (командир Лоза), "Магура" (командир Переймибіда), "Гайдамаки" (командир Сірий). Остання стала пізніше відділом – сотнею, а з часом вишкільним куренем "Гайдамаки" на Долинщині.

Від березня 1944 року Кобилинець – "Козак" став командиром усіх бойових частин на теренах Калуської округи (Долинський, Рожнятівський і Калуський райони). Тоді ж Козак був підвищений до ступеня хорунжого. Одночасно Козак – перший командир калуського куреня "Промінь", бере участь у боях проти німців і мадярів біля сіл Копанки, Негівці, Завадка Калуського району.

У травні 1944 року Головний Військовий штаб присвоїв І. Кобилинцю наступний ступінь – поручника. Козак отримав також першу зірку за поранення в бою із німцями недалеко села Стефанівки, що на Калущині.

Після загибелі у квітні 1944 року поручника Сталевого – члена штабу ВО-4 "Говерла", на його місце командування призначає поручника Козака - Сокола (Івана Кобилинця). Тоді він отримав друге псевдо Сокіл. Заступником Козака стає хорунжий Журавель; з часом останній перебирає командування калуським куренем "Промінь".

* * *

Загинув сотник Іван Кобилинець – "Козак" – «Сокіл» 24 листопада 1944 року біля села Красне Рожнятівського району. До ступеня сотника він був підвищений у липні 1944 року.

Напередодні, 23 листопада, Кобилинець зупинився у селі на постій із двома повстанськими сотнями. З ними у Красному перебував і політвиховник Ярема (справжнє ім'я та прізвище Остап Линда). Зранку село оточили облавники в кількості 350 чоловік. Уникаючи бою у Красному (щоб не наражати на небезпеку жителів села), сотні перейшли у недалекий ліс. Останніми покидали

Красне командири Козак, Ярема з охороною. Вони потрапили у засідку чекістів і загинули в бою.

Сотник Іван Кобилиць – “Козак” з іншими полеглими похоронений на сільському цвинтарі в селі Красному Рожнятівського району. З часом на їхній могилі був освячений пам’ятник у вигляді стрілецького хреста.

Автор вдячний станичному Долинського братства вояків УПА Іванові Долішньому за наданий матеріал про земляка сл.п. Івана Кобилиця (1912-1944).

З ВІРОЮ У КРАЩЕ МАЙБУТНЄ НАРОДУ.

Яків Дуб – “Клименко” (1920–1946)

Із Мізуня Старого, що на Долинщині – мого рідного села – походить старшина УПА Яків Дуб (псевдо Клименко). Він був членом ОУН з 1938 року. Неодноразово за завданням підпілля, ще за Польщі, їздив у Стрий, Долину, Моршин.

В українському батальоні “Нахтігаль” мав підстаршинську ступінь. Звідси в 1943 році Яків пішов у ряди УПА. У часі переходу фронту в липні – серпні 1944 року перебував на теренах Львівщини – брав участь у боях із прифронтовими частинами Червоної армії і НКВД, був поранений. Мав

звання старшого булавного, а з осені 1944 року Дуб – “Клименко” був підвищений до ступеня хорунжого.

Кілька разів Яків навідувався у рідне село Мізунь Старий; два рази з ним довелося зустрітись і мені. Ми разом виростали, тому коли 1945 року Дуб був у Мізуні в розмові сказав, що він – політвиховник на Калущині і є заступником командира поручника Козака (Байрака). Більше я із Яковом не видівся. Пізніше довідався, що Я. Дуб – “Клименко” загинув у січні 1946 року на рідній Долинщині.

*Дмитро Дмитришин-
“Креміль” (стрілець сотень Бея
і Ясьміна; 1922 р. н.)*

* * *

В урочищі Розтоки, недалеко села Липа на Долинщині, 30 червня 1944 року відбулось велике свято. Воно було приурочене третім роковинам Акту відновлення незалежності України у Львові.

Бунчужний Малина (в минулому музикант) два тижні після занять, відібравши по сотнях кращих співаків, вивчав з ними пісенну програму. Були збудовані з дерева підвищення для священиків та хористів.

І ось цей день настав. Строем на майдан увійшов курінь Журавля, сотні Бея, Ясміня, юнаки із підстаршинської школи "Турів". На святі були присутні командири – Андрієнко, Роберт, Ярема, Козак, а також хорунжий Клименко.

Погляд усіх був прикутий до гурту військових, які щойно прибули на конях – це Головний командир УПА Тарас Чупринка (Р. Шухевич) із охороною. Командир Чупринка привітав усіх із святом, виголосивши патріотичну промову. Тисячоголосе "Слава!" здійнялося у небо.

Почалася Свята Літургія. Хористи Малини співали натхненно; слово Боже линуло над Карпатами. Після молитви відбувся мітинг. З високоідейною доповіддю виступив хорунжий – політвиховник Клименко й інші повстанські командири.

* * *

В лютому 1945 року пройшла реорганізація відділів УПА, що передбачала утворення в УПА – Захід чотирьох воєнних округ (ВО), які в свою чергу ділилися на тактичні відтинки (ТВ).

ВО-4 "Говерла" почала нараховувати шість тактичних відтинків (ТВ-20-25). Командирами калуського ТВ-23 "Магура" були К. Петер – "Гонта" (1945), Ф. Корольок – "Колчак" (1945). Від весни 1945 по 1949 рік командиром Калущини був сл. п. Я. Косарчин – "Козак" (Байрак; 1919-1951). Про нього див. книгу Миколи Когута "Повстанська доля Байрака" – Дрогобич, Вид. фірма

“Відродження”, 1999.-48 с., іл.

Заступником – політвиховником командира Байрака у 1945-1946 року був хорунжий Клименко, а начальником штабу калуського ТВ-23 “Магура” – хорунжий Хміль.

Як засвідчує колишній повстанець Тур (Турянський Василь, проживає у місті Коломиї), Клименко протягом 1945 року неодноразово перебував у їхньому відділі (Вд. 86 “Журавлі”), який з іншими сотнями рейдував теренами Калущини. Перебував політвиховник Клименко і в інших сотнях калуського ТВ-23 “Магура”. 6-8 січня 1946 року він проводив Різдвяні зустрічі із відділами “Вітрогони”, “Хорти” й “Опришки”.

* * *

Я вперше побачила Клименка влітку 1945 року. Пам’ятаю, що наші підпільники звертались до нього:

- Друже Клименко.

Він був середнього росту, плечистий. Носив совєтську форму без погонів, зверху шинелю. Озброєний був Клименко автоматом ППШ та пістолем. На ремені – гранати.

Клименко не був прив’язаний до якогось відділу на Калущині, а ходив по зв’язках. Був старшиною – політвиховником, неодноразово виступав перед повстанцями. Зокрема брав участь у святочних імпрезах до Різдвяних свят, роковин Крут, Великодня, свята Покрови. Був Клименко добрим оповідачем та ідейним старшиною.

Пам’ятаю такий випадок. В одному із сіл Калуського району (Стефанівка чи Завадка) йшла облава чекістів. Хорунжий Клименко та кілька повстанців і серед них я, заховались в одній із хат. І тоді з Клименком стався приступ: він почав голосно кричати і командувати: “Хлопці, вперед!”, “Слава, слава!” Вигуки хорунжого могли нас видати. Повстанці схопили його за руки, закрили долонями рот Клименку. Ми сховались у криївку, що була у господаря хати. Облавники не почули криків і проминули хату.

Приступ пройшов, Клименко почував себе винним. Признався, що в одній з сутичок із ворогом був поранений у голову, тому з ним інколи трапляються такі приступи.

*Записано від Надії Посацької – "Олени".
2003 рік. м. Калуш.*

Де і як загинув хорунжий Клименко?

Після Різдвяних свят 1946 року Клименко був поранений в ногу. Лікувався у лісовому шпиталі в урочищі Марина недалеко села Лужки на Долинщині. Завідував шпитальною лікар на псевдо Кум (жид, родом із Стрия), а медсестрою була фармацевтка Христя.

25 січня у шпитальку наступили ранені бійці після бою із облавниками біля Слободи Болехівської. Їх привезли саньми, але залишились сліди на снігу, по них більшовики вийшли на шпиталь. Залишились тільки важкоранені, а з ними лікар Кум та Христя. Не покинув товаришів і Клименко.

Хорунжий із лікарем Кумом майже годину стримували натиск облавників. Коли закінчились патрони в автоматах, всі троє – Клименко, Кум і Христя покінчили з собою пістолетними пострілами.

Увірвавшись у розташування шпиталю, більшовики важкоранених повстанців дострілили, інших - забрали з собою. Це сталося, 26 січня 1946 року. Наступного дня жителі села Лужок Долинського району похоронили всіх полеглих на сільському цвинтарі в цьому селі.

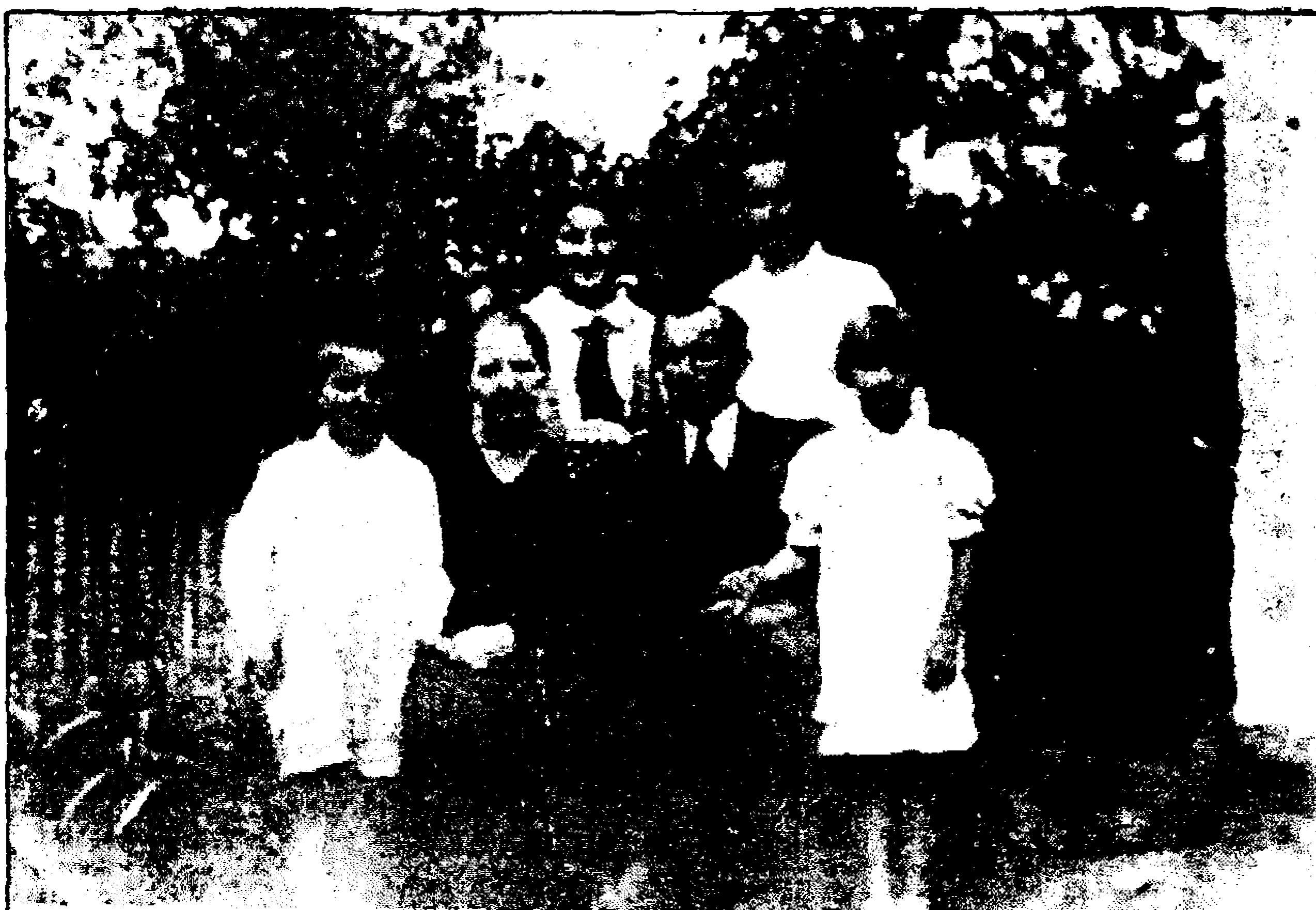
У 1946 році наказом Головного Військового штабу УПА хорунжий Яків Дуб – «Клименко» посмертно був підвищений до ступеня поручника.

ЖИТТЯ – УКРАЇНІ.

Ярослав Богдан – “Рамзес” (1915–1950)

Моя зустріч із паном Михайлом Белеєм, колишнім повстанцем Вихором із сотні Бея, відбулась у його рідному Войнилові – Сільці.

- Ярослава Богдана я знав, хоч він був старшим від мене на три роки. Богдан – не войнилівське прізвище. Їх називали в нас Роздільськими. Батько Славка був

Ярослав Богдан в колі родини. 1938 рік.

шевцем. З дитинства вчив цьому ремеслу і сина. Хлопець же понад усе любив читати книжки. Батько неодноразово заставляв Славка за читанням, коли треба було займатися шевством. Я. Богдан закінчив на відмінно школу у Войнилові. Щоб поступити на навчання в гімназію, кілька разів на тиждень ходив пішки на підготовчі уроки до вчительки Сельської у сусіднє село Середнє (в трьох кілометрах від Войнилова).

З допомогою колишньої учасниці руху УПА Ніни Григораш – “Орелі”, я отримав листа від рідної сестри Ярослава Одарки Богдан – Свідрук:

“...Брат Славко народився 22 грудня 1915 року в містечку Розділ Миколаївського повіту на Львівщині. Коли Ярославу виповнилося одинадцять років, наші батькі переїхали до Войнилова Калуського повіту. Після закінчення місцевої школи, брат навчався у Рогатинській гімназії. Рівночасно із ним в цій гімназії навчався Ярослав Мельник із села Бережниця та інший хлопець із Пійла (Калущина). Останні щораз приїздили до нас у Войнилів; батько наймав фірмана і всі троє хлопців їхали до Рогатина на навчання.

Після закінчення гімназії брат Ярослав поступив до Львівського університету на факультет “Політична філософія”. У 1939 році, коли прийшли перші “визволителі”, в університеті закрили всі “буржуазні” факультети. Славко перейшов на філологічний факультет, який успішно закінчив 1941 року.

**Я. Богдан. 1942 рік.
с. Войнилів,
Калуського р-ну**

30 червня 1941 року брат і багато студентів Львівського університету були присутні на площі Ринок в час проголошення Акту відновлення незалежності України.

Влітку того ж року Ярослав повернувся у Войнилів. Тоді він взяв участь у підготовці кадрів для східних і південних областей України; читав тут історію та географію України, а також рідну мову і літературу. Одночасно брат вчителював у місцевій школі та працював у відновленій філії войнилівського “Маслосоюзу”.

Згадує Василь Гонський (1931 р. н...Прож. у с. Голинь Калуського району):

Ярослав Богдан був моїм учителем в часи німецької окупації. У 1941-1942 роках він викладав у Войнилівській школі історію України, мову та літературу і співи. Головне вчив нас, дітей, любові до України і розучував на уроці співів патріотичних пісень.

Був наш учитель середнього росту. На уроки приходив у темному костюмі, в краватці. Чорне волосся на голові зачісував догори. Запам'ятався мовчазним, задумленим.

* * *

10 березня 2003 року автор книжки отримав листа від пані Ніни Григораш – “Орелі”. Ось що пише вона про нашого земляка:

“...Ярослава Богдана – “Рамзеса” я знала по спільній праці в окружному проводі пропаганди Станіславщини. Провідником на той час був у нас Чорногора (Дмитро Федик з Делятина).

Богдан – “Рамзес” був окружним радистом, я у нього друкаркою – машиністкою. Володів добре німецькою мовою. В серпні 1944 року ми перебували високо у горах на полонині. У Рамзеса була окрема колиба, щоб він міг спокійно слухати світові новини по радіо. Потім диктував мені, я друкувала на машинці, а після кур'єрами передавали по селах, щоб люди знали що діється у світі.

24 серпня 1944 року недалеко нашого постю відбувався великий бій із військами НКВД. Останні йшли наступом з двох сторін

– від села Крички на курінь Довбуша і зі сторони Порогів, якраз на боївку нашого проводу. Наш провідник Чорногора дав наказ все забрати і відступити. Друкарню ми з Рамзесом навантажили на коней і відійшли до місця, де була розташована підстаршинська школа, яку провадили – сотник Сокіл (Костянтин Петер), поручник Хмель і хорунжий Чмелик.

Облавники полонини не здобули і під вечір відступили. Командування наказало всім покинути місце бою і вчасно, бо наступного дня ворог знову появився у горах.

Я отримала наказ із сотнею Довбуша йти у пропагандивний рейд на терени Закарпаття. Рамзес (Ярослав Богдан) із провідником Чорногорою мали свій наказ. Тут розійшлися наші з Богданом – “Рамзесом” дороги.

Яким він мені запам’ятався?

Середнього росту, гарний з виду. Дуже маломовний і як мені тепер здається, до певної міри встидливий. Був Рамзес дуже працьовитим і вимогливим до себе.

Ніна Григорош – “Ореля”

Прож. в м. Деятин

* * *

Восени 1944 року наш земляк дістав призначення на терени Чорного лісу у пропагандивний відділ ТВ-22 “Чорний ліс” (командир Різун). Тоді ж Я. Богдан отримав і нове підпільне псевдо Рамзенко. Тут наш земляк спробував себе як журналіст. Першими статтями Рамзенка були – “Нова окупація” (жовтень 1944), “За що бореться УПА” (кінець листопада 1944), “Святвечір 1945 року” (1945).

З весни 1945 року Рамзенко друкувався на сторінках газети “Шлях перемоги” (редактор Михайло Дяченко – „Гомін”). Зокрема це його статті “Закінчення війни в Європі” (травень 1945), “Міжнародний огляд” (ч. 5), “Мобілізаційний глум” (ч. ч. 6-7). Декілька статей

Рамзеса (Ярослава Богдана) надрукував також повстанський журнал "Чорний ліс". Це – "Що знає світ про нашу боротьбу?", "Українська молодіж" та "Значіння Крут".

* * *

В 1947 році, наказом крайового провідника Василя Сидора – „Шелеста”, наш земляк був призначений референтом пропаганди Самбірського надрайонного проводу ОУН. В цей час Ярослав Богдан користувався псевдом Всеволод, як провідник, а свої журналістські дописи підписував – Рамзенко, В. Р. та Всеволод Рамзенко.

На теренах Самбірщини побачили світ такі праці Рамзенка: "Чому ми за Українську Самостійну Соборну Державу" (червень 1948 року), "В справі ідейно – політичної праці з наддніпрянцями" (1949), "Будь готовий і не встидайся українче, як тебе називають націоналістом" (1950). Ці брошури були надруковані у підпільній друкарні імені полковника Шелеста; кожна з них мала по 18-20 сторінок друкованого тексту.

Є відомості, що Я.Богдан – "Всеволод" редагував у той час газету "За волю", що виходила друком на теренах Самбірщини. Побачили світ всього три номери названого видання (1948-1949).

* * *

Загинув сл. п. Ярослав Богдан (Рамзес, Рамзенко, Всеволод) в криївці недалеко села Сукіль теперішнього Долинського району 12 грудня 1950 року. За свідченнями жителів села, зокрема Терентія Вальняка, разом з нашим земляком загинули ще два охоронці та дівчина медсестра. Місце їхнього захоронення невідоме.

АРКАС.

Роман Мельник (1925–1952)

Останнім провідником Служби Безпеки Калуського

надрайонного проводу був Аркас. За публікаціями у місцевій пресі відомо, що провідником СБ Аркас був призначений 1948 року після зради Михайла Магаса – “Остапенка”.

* * *

14 лютого цього року, напередодні Стрітення Господнього, я зустрівся із колишнім політв'язнем

п.Павлом Терпаком. Він поділився споминами про Аркаса, свого провідника. Не знав я тоді, що це наша остання зустріч у домі гостинного господаря. Через кілька днів, 18 лютого 2003 року п. Павла Терпака не стало...

«У 1947 році провідник з Підгірок Чумак (Володимир Думінкевич) познайомив мене із підпільником на псевдо Максим. В розмові Чумак наголосив, що це довірена особа і на неї можна покластись.

Через Домінкевича – “Чумака” і Максима наш осередок Юнацтва ОУН в селі Підгірках Калуського району отримував для розповсюдження підпільну літературу, листівки та бофони.

Надрайонного провідника СБ Калущини Остапенка, родом з Підгірок, ми знали, але безпосередніх контактів з ним наше Юнацтво ОУН не мало. Магас – “Остапенко”, як відомо, влітку 1948 року зрадив українське підпілля і пішов відкрито на службу чекістам. Не дивлячись на зраду Остапенка, наш осередок Юнацтва у Підгірках працював і далі.

Восени 1948 року на терени Калущини був призначений новий надрайонний провідник Служби Безпеки. Юнаки ОУН Підгірки вирішили увійти у контакт з ним. Про це я у розмові сказав згадуваному Максиму. Через кілька днів він повідомив, що провідник погодився зустрітись з нами.

У призначений час я із товаришами по звязку через Лімницю, село Підмихайля прибули у Бережницю Калуського району. Зайшли до потрібної хати на краю села. Стали чекати. Через кілька хвилин до кімнати зайшли двоє повстанців – одягнуті у брезентові куртки, галіфе заправлені у чоботи. Вищий з них, блондін і був провідником СБ Калущини на псевдо Аркас. На вигляд йому було років 25-26.

З розмови із Аркасом ми зрозуміли, що він має на Підгірки великий жаль через зраду Магаса – “Остапенка”. Я зробив все, щоб переконати провідника, що Підгірки, як село, в цьому не винне, бо повсюдно є зрадники. Пам’ятаю, я ще додав:

- Ми ж не знаємо хто ви насправді і що завтра чекати від вас?

Провідник посміхнувся і промовчав.

* * *

Весною 1949 року в Підгірках советська влада почала утворювати колгосп імені Івана Франка. Обрали правління, куди залучили насильно Євгена Когута (батька загиблого повстанця Скали), декого з родини Франків. Аркас був за те, щоб їх знищити. Нам вдалось переконати провідника, що це буде лишня кров.

В селі начальник “істреббатальону” теж силою влади організував загін “стрибків”. Ми написали письмові попередження і всі вони добровільно здали зброю у гарнізон. Начальника “стрибків”, чекіста, боївка Аркаса знищила.

За дорученням провідника СБ Аркаса я виконував завдання підпілля у Калуші, їздив кілька разів у Станіслав. Як довідався пізніше, при зустрічі я передавав

матеріали для підпільної друкарні імені Симона Петлюри.

До дня свого арешту у червні 1949 року, я зустрічався з провідником Аркасом разів десять. Штафети мені від нього приносив Атаман з Підгірок: Якщо в її кінці стояв криптонім 055, це означало що штафета від провідника і термінова.

Наші зустрічі відбувалися в Підгірках у вечірній час, або в недалекому від села лісі (у районі теперішньої міськрайонної лікарні). Я з хлопцями йшов стежкою вгору, а провідник виходив із кущів. Сідали всі колом на поляні. Аркаса цікавило все, що діялось у Підгірках. Говорив він коротко і стисло. Зустрічі наші тривали не більше 15-20 хвилин.

Провідник мав п'ятеро охоронців, які завжди були з ним. Пам'ятаю псевда Богун, Смерека, інших трьох не знав. З названими охоронцями я інколи зустрічався у Підгірках.

Я не знав справжніх – імені та прізвища провідника Аркаса. Це було таємницею. Тільки отримавши минулого року в подарунок книгу Івана Семаньківа "Перемогла ідея" (Калуш, 2002), я довідався наступне – **Роман Мельник** (1925 р. н., с. Кадобна Калуського району - ?, 1952, ?) – провідник СБ Калуського надрайонного проводу ОУН (1948-1952).»

Нехай ці спомини мого старшого товариша Павла Терпака (1929-2003) будуть замість квітів на його могилу. Земля Вам пухом, друже!

ЗВЕНИСЛАВА.

Марія Скрентович – Лаврів (1925–2002).

По лівому березі річки Лукви, яка біля княжого Галича впадає у Дністер, простяглось село Залуква. У 1918 – 1920 роках минулого століття в рядах УГА та військ УНР залуківські хлопці воювали із поляками та більшовиками. В роки визвольних змагань середини ХХ століття до лав УПА з села пішли більше 100 юнаків та дівчат. Серед них була Марія Скрентович.

«Народилась вона 2 січня 1925 року в сім'ї дрібного урядника Антона Скрентовича. Перед польсько-німецькою війною Марія навчалася в українській гімназії міста Станіслава. За перших совітів два роки (7 і 8 класи) вчилася в Галицькій середній школі. З приходом німців у червні 1941 року, моя землячка поступила в торговельну школу, яку закінчила у 1943 році.

Сільські люди говорили про Марію Скрентович – «вона мала народитися хлопцем». Хата батьків стояла на березі річки Лукви, над самою кручею. З води не вилазила більше півроку, добре плавала. Дружила Марійка більше з хлопцями, ані ж із дівчатами. Грала на спортплощадці у відбиванку (волейбол), в «два вогні», копаний м'яч (футбол). Молодь Залукви Скрентовичку поважала, старалася бути подібною у всьому на Марійку.

В ряди юнацтва ОУН вступила у червні 1941 року. З рідної хати в терен Марійка пішла весною 1944 року. Перебуваючи в підпіллі, перед загрозою постійних облав, не скривалася в криївках, воліла Звенислава (псевдо М Скрентович) залишатися у збройних відділах УПА. Тому Марійка часто брала участь у боях з червоними окупантами. Зналась з багатьма відомими командирами

Калущини – Василем Андрусяком – «Різуном», Іваном Гонтою – «Гамалією», Володимиром Чав'яком – «Чорнотою», провідником Ярославом Мельником – «Робертом» та іншими.

Восени 1944 року – Скрентович – «Звенислава» була обрана окружним референтом жіночої сітки ОУН Станіславщини. Зокрема, тереном діяльності Звенислави був Чорний ліс (район сіл Ріп'янка, Завій, Грабівка теперішнього Калуського району). Тоді ж, Марійка у селі Завій повінчалась з Іваном Сененком – «Яром», обласним провідником Служби Безпеки. Недовго тішились молоді спільним життям. Через п'ять місяців НКВД заарештувало М. Скрентович, а І. Сененко – «Яр» пізніше загинув у бою з ворогом.

Військовий трибунал Станіславської області засудив Марійку Скрентович – «Звениславу» на п'ятнадцять років ув'язнення. Каралась моя землячка у Воркутинських

Марія Скренович
(справа у першому ряді). 1956 рік.

таборах довгих одинадцять років. Звільнилась 1956 року.

У 1957 році Скрентович переїхала з Воркути до Казахстану, де вдруге вийшла заміж за політв'язня Петра Лавріва. Тут Марійка закінчила політехнічний інститут і з чоловіком переїжджає на проживання в місто Донецьк.

Проживати на заході України їм було категорично заборонено. Постійно перебувала під пильним наглядом КГБ.

В часи незалежності у Донецьку Марійка вела активну суспільно – політичну роботу серед українців Донбасу. Її обирають головою Товариства політв'язнів і репресованих Донеччини. У другій половині 1990-х років

переїздить із чоловіком Петром Лаврівим у Галичину і поселяється у місті Львові. Неодноразово бувала у

**Степан Петраш і Марія Скрентович.
Фото 1999 року.**

Калуші та районі, де проживають її подруги – політв'язні. Зокрема, 1997 року Скрентович – "Звенислава" брала участь у похороні товаришки по підпіллю Юлії Ганущак – "Галичанки" із села Довпотів Калуського району.

Померла Марія Скрентович 2 лютого 2002 року і похоронена в рідному селі чоловіка – Ракові Долинського району (Івано – Франківщина). Пам'ять про подругу Звениславу житиме в наших серцях вічно.»

*Записав від Степана Петраша
(прож. у місті Калуші).*

ЙОМУ БУЛО ВСЬОГО ДВАДЦЯТЬ ДВА РОКИ.

Володимир Криса – “Гордієнко” (1923–1945)

**Володимир Криса.
1942 рік.**

В жовтні 1945 року недалеко села Рип'янка Калуського району в бою з чекістами поліг член окружного проводу ОУН Калущини Гордієнко. Ось що розповіла мені нещодавно померла учасниця визвольних змагань, політв'язень Марія Скрентович – Лаврів:

“...Влодко Криса був моїм земляком, а ще близьким товаришем. Поеднувала нас і спільна мета у житті – воля України. Із Крисою – “Гордієнком” ми не раз зустрічались на теренах

Калущини. Він застрілився восени 1945 року, оточений у Чорному лісі відділами НКВД і місцевих стрибків. Володимир відбивався до останнього патрону з іншими трьома повстанцями. Останню кулю з пістоля він пустив собі в скроню. Коли я знала, що Влодка вже нема, то проплакала цілий вечір”.

**Згадує станичний калуської станиці Братства
вояків УПА Степан Петраш(1927 р.н.). Прож. у
м. Калуші:**

“Народився Володимир Криса 1923 року в селі Залуква, що недалеко княжого Галича у сім'ї хліборобів. Батько Степан Криса воював у рядах УГА, був свідомим українцем. Мати Володимира – Марія походила з місцевого караїмського роду. В 1943 році Влодко закінчив Станіславську українську гімназію. Вчився

добре. Був активним у спортивному житті села – грав у відбиванку (волейбол), добре плавав.

Середнього росту, скромний та інтелігентний. Багато читав. Таким запам'ятався мені Володимир Криса”.

* * *

З приходом влітку 1944 року в Галичину Червоної армії, Володимир Криса – “Гордієнко”, наказом окружного провідника Зенона, був призначений провідником Юнацтва ОУН Калущини.

За свідченнями жителя села Гуменів Калуського району Василя Сагайдака (1924 р.н.), провідник Гордієнко мав восени 1944 року постій в їхньому селі. Охоронцями провідника були повстанці Стріла, Високий та Збанок. Останній у часи німецької окупації закінчив калуську торговельку й мав навики друкування на машинці.

Весною 1945 року, в зв'язку з реорганізацією підпілля, Криса – “Гордієнко” став членом окружного проводу ОУН Калущини та був призначений референтом пропаганди Калуської округи. Виконуючи обов'язки референта Гордієнко був автором статей ідеологічного характеру, які друкувались на сторінках підпільних видань “Шлях перемоги” та “Чорний ліс”. Тоді із провідником Гордієнком, зустрічався житель села Рип'янка (Калущина) Михайло Леміщак. В останнього на господарстві була криївка, у якій влітку – восени 1945 року переховувався Гордієнко із своїми охоронцями.

Ймовірно, що 12 жовтня 1945 року, повертаючись з Чорного лісу до криївки, Криса – “Гордієнко” потрапив на чекістську засаду і загинув у бою. З ним полягли і троє його охоронців. Де покуються їх тіла, невідомо.

Спогадами ділиться Степан Петраш:

“Молодший брат Володимира – Богдан Криса – “Ворон” (1926 р.н.) був чотовим у сотні Середнього. Вперше Богдан був поранений 1944 року, другий раз – у січні 1945-го в бою з чекістами між Томашівцями та

Войниловом Калуського району. Помер Криса – “Ворон” в криївці села Дорогів недалеко Галича і похоронений в повстанській могилі у цьому селі.

Батько Володимира і Богдана – Степан Криса був засуджений на десять років ув’язнення за участь синів у повстанському русі. Повернувся у Залукву 1956 року; помер С.Криса у 1978 році й похоронений на цвинтарі в рідному селі. Мати – Марія переховувалась від ув’язнення у Гошівському монастирі. Коли дізналась про смерть обох синів, тяжко захворіла. Померла і похоронена у Гошеві.

*Записав споглядаючи автор –
Микола Котун*

НОВІ МАТЕРІАЛИ - 2

**ПРО КОМАНДИРІВ УПА
КАЛУЩИН**

Ми не зрадили ідеї. І хоч поляжемо, та виростуть нові покоління, які продовжать нашу справу.

**Головний командир УПА
Тарас Чупринка.**

*За нікого битися не будем,
До нікого в найми не підем.
За Україну вільну, самостійну
Свої ми буйні голови кладем.*

(Із пісні вояків УПА)

СПОГАДИ ЯРОСЛАВА КОСАРЧИНА – “БАЙРАКА” (1919-1951).

Мої зустрічі з командиром Козаком (Байраком).

Командиром третьої чоти у сотні Бея був Хмурий, родом з Бережан на Тернопільщині. Восени 1944 року я з Хмурим пішли по зв'язку в село Стефанівку Калуського району на зустріч з командиром Козаком. Їхали ми на конях. Перебував Козак постоем в Стефанівці у місцевого вчителя на прізвище Фетьо. Коли ми зайшли до хати командир якраз голився. Поздоровались. Я вийшов надвір, а Хмурий залишився розмовляти з Козаком.

Через півгодини ми повертались у розташування нашої сотні. Чотовий мовив:

- Козак – мій земляк, теж родом з Тернопільщини. Разом студіювали у Львові. Командира переводять на терени Дрогобиччини. Козак викликав мене, щоб попрощатись.

У травні 1945 року, в Кадоб'янських лісах, я вдруге побачив Козака (командира знали також на псевдо Байрак). Останній перебував кілька днів у нашій сотні Бея. Хлопці чистили зброю, поповнювали харчові припаси. Як командир загону (ТВ-23 “Магура”, авт.) Козак віддавав останні настанови перед пропагандивним рейдом відділу Бея на Закарпаття. Запам'ятались слова командира:

- В щасливу путь, хлопці. Розповідайте братам – закарпатцям про нашу боротьбу. Нас єднає одна мета – ніжна Україна.

Рейд мав тривати місяць часу.

Чоту військово – польової жандармерії Морозенка і серед них я – Вихор, командир Козак післав по наших теренах відшукувати хлопців, які в часі боїв відбились від своїх відділів, а також забрати із шпитальок тих, хто виликувався. Пройшло більше півроку (вересень 1944 року, авт.), коли я вперше зустрічався із командиром

Козаком. Він змужнів. Надалі носив невеличкі вуса.

На своїх повстанських дорогах мені доводилось зустрічатись і з надрайонним провідником ОУН Калущини Артемом. Зокрема, влітку 1945 року в селі Кудлатівка, що по дорозі з Калуша на Войнилів.

Коли Артем довідався, що я родом з Войнилова, пропонував перейти на підпільну працю у тодішній Войнилівський район. Я відповів, що здружився із повстанцями сотні Бея і хочу далі з ними воювати.

Одного разу мене викликав сотенний Бей і наказав іти по зв'язку до села Церківної на Долинщині. Тоді я знову зустрівся з командиром Козаком. Він звільнив мене від обов'язків бійця сотні Бея і наказав з'явитись у село Підгірки біля Калуша до зв'язкової Незабудки. Вона мала відвести мене на постій надрайпроводу, що стояв у лісі недалеко Підгірок. Та поки я дійшов з Долинщини у Підгірки – провід упав у бою із чекістами. З хлопцями поліг і провідник Артем. Сталось це 6 вересня 1945 року.

*Михайло Белей – “Вихор” (1921 р. н.,
сmt.Войнилів).*

Нарада командирів.

Коли мені виповнилося вісімнадцять років (1943 р., авт.), я вперше зустрівся із повстанцями. Вони зайшли до нашої хати у Болохові – мама дала їм поїсти. З того часу Чумак, Лобода і Ручай неодноразово бували у нас.

Хлопці, знаючи що я хочу вступити в ряди їхньої боївки, неодноразово говорили:

- Не спіши, Влодку. Прийде і твій час.

У травні 1944 року мені наказали взяти лопату, інструмент (я знався на столярці) та іти за Ручаєм. З двома односельчанами, я тоді викопав свою першу криївку для повстанців. Протягом 1944 року в

болохівському лісі нами було викопано п'ять криївок.

Одночасно наша хата Івахнюків, що на краю Болохова, стала з осені 1944 року, свого роду місцем зустрічі (явкою) повстанців. Пам'ятаю зв'язкових: Бджілку й Березу, хлопців – Ріку, Чорного, Чалого. Вони були із місцевих боївок чи відділів Тютюнника, Бея або Середнього.

Був початок літа 1945 року. Напередодні Лобода із Чумаком завезли до нас продуктів – бульби, яєць, муки... Залишились у нас ночувати, а зранку наказали моїй мамі та сестрі приготувати обід.

Я господарював на подвір'ї, одночасно поглядаючи на дорогу чи немає облавників. Рубав дрова, носив їх у хату. Десь під обід зі сторони лісу появилась боївка – чоловік десять. Дав знати Чумаку – він заспокоїв:

- Наші. Рій із відділу Бея.

З часом біля нашої хати, під лісом, зібралось із півсотні повстанців. Всі вони були із сотні "Хорти". У недалекому болохівському лісі, на випадок небезпеки, стояли постом ще сотні Тютюнника і Середнього.

Нарешті приїхав той, на кого всі чекали – командир загону Козак – Байрак. Вищесереднього росту, на голові мазепинка. Тримався невимушено, нічим не різнився від інших повстанців. Одягнутий був Козак в уніформу, галіфе, заправлені у чоботи. Озброєний був німецьким автоматом.

Коли командир загону підходив до нашої хати, з неї назустріч Байраку – вийшли сотенні Бей, Середній та Тютюнник. Останні віддали честь командирові. Козак – Байрак кожному з них потиснув руку і рушив до хати. Надворі залишились охоронці командира загону. На городах і вулиці стояли стійкові із сотень.

Нарада командирів тривала години з дві. Після – пообідали; вийшли надвір. Перекурили і Байрак попрощався із сотенними.

*Володимир Івахнюк (1925 р. н.)
Прож. с.Ясень Рожнятівського р-ну.*

Остання зустріч з провідником.

Я був поранений у бою з чекістами на другий день по Роману – 2 грудня 1951 року. До того часу перебував в охороні окружного провідника Жара. Крім мене серед боївкарів останнього були Грім і Сокіл.

Разом з повстанцем Ластівкою лікувався у криївці, що була на господарстві одного з газдів села Кулинка Калуського району. Під вечір 11 грудня до хати завітав наш провідник Жар із охоронцем Громом. Разом із ними був і провідник Байрак – Вівчар.

Ми разом повечеряли. З розмови провідників можна було зрозуміти, що вони збираються перейти в Чорний ліс. Згадувались Брошнів і Сваричів.

Жар довіряв мені, адже в його охороні я був із 1948 року. Разом ми перебули не одну чекістську облаву. Було вже поза північ, як провідники попрощались з нами і пішли у темінь.

При прощанні провідник Байрак потиснув руку мені й Ластівці. Мовив:

- Видужуйте хлопці. До зустрічі.

Після Миколая, 19 грудня 1951 року, до нас дійшла чорна вість: на Андрія у Сваричеві полягли у криївці провідники Байрак і Жар із охоронцями Соколом, Громом та Смерекою. Останній був охоронцем Байрака – Вівчаря.

*Степан Лукаш – "Деркач" (1923 р. н.)
Прож. смт. Перегінськ*

Пам'яті командира Байрака.

*Пролетіли осені та зими
У шипах тернового вінця.
І зійшлися давні побратими
Вшанувати пам'ять про Борця.*

*Сніг і вітер. День сумний, холодний.
Тризуб розтинає срібну вись.
Синій, жовтий, чорний і червоний
Кольори у прапорах злились.*

*Панахида. І почесна варта.
Сивий, молодий і юний люд.
І промовив хтось — що буде завтра?
Й тричі лине воїнів салют.*

*Виграє тривожним блиском зброя
У сіянні стягів та герба.
І встає на повен зріст Героя —
Легендарний командир УПА.*

*Сваричів — Калуш
13 грудня 2002*

Степан Ярош

ПОВСТАНСЬКА КРИЇВКА.

Михайло Дяченко – “Гомін”
(1910–1952).

У травні цього року я отримав листа від Юліана Конечного із села Дзвиняч Богородчанського району. В своєму листі до нього я цікавився долею земляка з Калущини сл. п. Михайла Дяченка – “Гомона”, який загинув в околиці Дзвиняча.

“...Шановний п. Микола Когут!

Довго чекали від мене листа і, нарешті, діждалися. Повідомляю ось що. В лісі, недалеко села Дзвиняч Богородчанського району 23 лютого 1952 року, загинули:

Михайло Дяченко – “Гомін”, родом з села Боднарів Калуського району;

Онуфрій Онуфрак – “Деркач”, с. Зелена р-н Надвірної;

Михайло Янішевський – “Ястріб”, народився у с. Жураки Богородчанського району;

Йосип Семанів – “Смілий”, з Підпечар р-н Тисмениці;

Михайло Гесюк – “Чумак”, родом з с. Жураки Богородчанського району;

Михайло Драгомирецький – “Захар”, із Боднарова р-н Калуша;

Марта Свідрук – “Черемшина”, родом з с. Фітьків біля Надвірної.

Біля десятої години ранку (23.02.1952, **авт.**) чекісти були у Дзвинячі: спішили оточити викриту партизанську криївку. Розділившись на дві групи, рушили у її напрямку. Одна частина облавників йшла через поле, а інша – зі сторони Дзвиняча. Зійшлися в районі лісу, де мала бути криївка Гомона.

Придивившись, чекісти побачили пару, що йшла з-під землі. Пара виходила вентиляцією. Остання була

зроблена з дощок у формі трикутника. Кілька чоловік почали піднімати трубу – вентиляцію, щоб таким чином дістатись до криївки. Тоді пролунали з-під землі перші постріли, якими були поранені двоє облавників.

Чекістів це не зупинило і вони далі продовжували розбивати вентиляційний люк. В цей час через замаскований вхід з криївки вискочив один із повстанців і відкрив вогонь по москалях. Одночасно і з криївки лунали постріли. Тоді старший із облавників наказав викинути повстанську крийку гранатами.

Над крийкою піднявся стовп землі та диму. Коли все розвіялось, чекісти розрили вхід, через який вискочив повстанець. Кілька облавників залізли в бункер і побачили підпільників, які були мертві. Їх нарахували шістьоро – п'ятеро чоловіків та одна дівчина. Сьомий повстанець був убитий назовні – біля криївки. Всіх відвезли у Солотвин.

Поранених облавників позвозили у Дзвиняч в одну із хат. Один з них пізніше помер. Біля третьої години, в обід, двоє саней привезли полеглих повстанців із лісу в Дзвиняч.

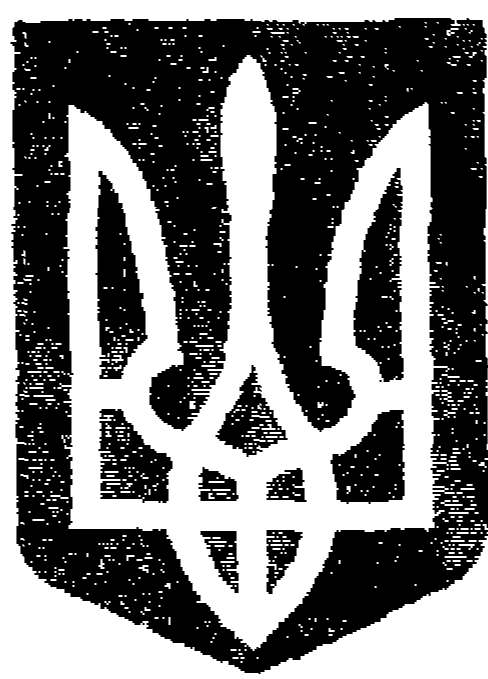
Були загиблі і серед чекістів. Їх привезли до приміщення сільської ради. Все це знаю з розмови солдатів, які після згадуваних вище подій, зайшли до нашої хати щоб поїсти.

На другий день (24.02.1952, **авт.**) , я з іншими жителями Дзвиняча, ходив до розритої повстанської криївки. В ній було все розкидано – колоди дерев, земля, папери. Цілою була лише металева бочка з соленим м'ясом. Криївка Гомона складалась з трьох кімнат; одна – де спали, в іншій був склад продуктів; третя кімната – санітарна.

На початку 1990-х років у селищі Солотвин були проведені розкопки, а знайдені тіла перезахоронені на місцевому цвинтарі. За свідченням одного з керівників

розкопок та перезахоронення Рамана Шебунчака – жителя селища Соловин Богородчанського району – в одній із могил було знайдено сім тіл, зв'язаних між собою колючим дротом. І серед них одна дівчина. Вірогідно, що це були тіла повстанців Гомона із дзвиняцької криївки і серед них Михайла Дяченка, Марти Свідрук та інших п'яти героїв.

*Опрацював листа
Микола Когут*

МИ ЗНАЛИСЬ З НИМ У ПІДПІЛЛІ.

Роман Мокрій – “Байда” (1917–1944)

Село Тулухів на Снятинщині велике, лежить недалеко шляху з Коломиї на Снятин. Родина Мокріїв була заможна і свідома. Батьки Романа – Юрій і Марія Мокрії - були справжніми господарями та активістами філії “Просвіти” у Тулукові. Весною 1940 року за синів Степана і Романа були вивезені совітами у Сибір.

Степан Мокрій, правдоподібно, навчався у Краківському університеті. Вчителював у Раві Руській на Львівщині. Пізніше Степан виїхав у Польщу і слід за ним згубився. Сестра Марія (1919 року народження) вийшла заміж за хлопця із сусіднього села і нещодавно померла.

«Про Романа Мокрія – “Байду” знаю небагато. Дещо пишу для Вас.

З 1939 року в нас удома (у Станіславі, авт.) проживав на квартирі учень української гімназії Михайло Хміль. Пізніше я дізналась, що він є окружним провідником Юнацтва ОУН (псевдо Зенон).

В кінці вересня 1941 року до М. Хмеля прийшли двоє хлопців – високий, шатен Ромко і середнього росту, чорнявий Славко (майбутні провідники ОУН Байда і Роберт).

Я тепер знаю, що Мельник – “Роберт” був родом із села Бережниця біля Калуша, поліг 1946 року в Карпатах; Мокрій – “Байда” зі Снятинщини і загинув весною 1944 року в селі Перевозець Калуського району. А у 1941 році вони були молоді красені – хлопці, думаю в підпільних справах завітали до Хмеля – “Зенона”.

У нас жила також і Марійка Німа зі села Старих Скоморох, Рогатинщина – дочка отця Василя Німого. Марійка вчилась тоді у Станіславській торговельці. Хто тоді знав, що Марія – “Марта” через десять років згине

(листопад 1950 року, авт.) недалеко Бережниці Калуського району.

Часто відвідував сестру брат Ярослав Німий. Дещо пізніше (у 1944-1945 роках, авт.) він був провідником Служби Безпеки Калущини і загинув у бою з чекістами недалеко села Негівці Калуського району.

Одного дня приїхав до доньки о. Василь Німий і привіз три мішки зерна. Був у нас вдома великий млинок для кави, на якому доводилось молоти і зерно. Одного дня, був кінець 1941 року, я прийшла зі школи і застала на кухні, як Мельник – “Роберт” з Мокрієм – “Байдою” змагалися хто більше намеле круп. Моя мама була задоволена їх роботою.

В той час Байда, Роберт і Митар (Ромко Лівий з Дрогобиччини, здається) мешкали в домі родини Шарко, де знімали кімнату. В тій родині знали їх, як студентів учительського інституту в Станіславі. Хто хлопці насправді знав один з синів пана Шарка – Мирон.

Мокрій – “Байда” зимою 1941-1942 років ще кілька разів заходив до нас, в основному до Михайла Хмеля. Хлопці закривались у кімнаті, яку знімав квартирант та про щось говорили. Ромко Мокрій був привітним, стриманим хлопцем, якщо потрібно було у товаристві – й веселим.

Знаю, що вкінці червня 1941 року Байда, Роберт і Митар перебували у Коломиї в справах підпілля. Місцева молодь називала їх “десантом”.

*Степанія Котюк – Процак (псевдо Марта).
Проживає в м. Івано-Франківську.*

Дещо із життєпису Байди

«Відповідаю на вашого листа і повідомляю, що знаю про Мокрія – “Байду”. Ви пишете, що ім’я його Роман, але ми знали його, як Славка. Він часто бував у мого брата Василя Бойчука у Делятині. Псевдо брата було Пісня, був Василь надрайоновим Служби безпеки.

Обидва – Мокрій і Бойчук – працювали 1943 року в Калуші в Українському допомоговому комітеті, щоб мати на випадок чого хоч якісь документи. Проживали брат і Байда в Калуші у Ірини Шлемко. В Ірини у хаті був зв'язок, куди я часто привозила організаційну пошту.

В тому ж 1943 році до нас у Делятин приїздили до брата Василя провідники Роберт, Митар, Байда і Всеволод; називали вони себе – п. Влодко, п. Ромко, п. Славко і п. Місько. У нашій хаті тоді проходила присяга обласного проводу ОУН Станіславщини на вірність Бандері.

Був Мокрій – “Байда” високого росту, файний на вроду. Широкоплечий з гарним білявим волоссям. Спокійної вдачі, урівноважений. Мого брата Василя Бойчука деякий час знали у підпіллі, як Степана, тому можливо, що справжнє ім'я Байди – Роман, але він був знаний для нас, як Славко. Імена мінялись, залежно від обставин.

До Делятина Байда навідувався і в особистих справах: тут він зустрічався з гарною дівчиною Ольгою Абрамюк. У них було велике і щире кохання. Роман – Славко називав її чомусь Бараболькою. Ольжин брат Влодко був заарештований НКВД ще у 1940 році.

Коли весною 1944 року загинув Байда, Ольга пішла у підпілля і працювала машиністкою в окружному проводі Служби безпеки (провідник Яр). Загинула О. Абрамюк в січні 1950 року біля села Ямниця (недалеко Станіслава).»

Ніна Григораш – “Ореля”. м. Делятин

ЗУСТРІЧІ НА ДОРОГАХ ПІДПІЛЛЯ.

Іван Рудий – “Орлич” (1915 – 1945).

Повітового провідника ОУН (ймовірно провідника Юнацтва, авт.) Орлича я знала у підпіллі на Калущині з 1944 року. Як референт УЧХ у згаданий та наступний 1945 рік я зустрічалась із провідником Орличем у селах Голині, Новиці, Верхній Калуського району, а також на теренах Рожнятівщини.

Весною 1945 року я перебувала у Берлогах Рожнятівського району. Тоді ж завітала до провідника, який був тут постоем. Орлич сидів за столом і писав. Я привіталась. Поговорили про справи підпілля. В кінці розмови наважилась запитати над чим провідник працює (перед ним на столі лежала купа паперу).

- Пишу нотатки з історії підпільного руху Калущини. Нехай прийдешнє покоління знає у яких нелегких умовах боролись ми за волю рідної землі.

Під час нашої розмови у хату зайшли інші підпільники. Всі схвалили прагнення провідника Орлича розповісти наступним поколінням про дух повстанської звитяги середини сорокових років. На пропозицію Орлича всі присутні підписались своїми псевдами під цим документом воюючої України. Свій підпис поставила і я – Олена. Це звернення провідних ОУН в нашої присутності вклав у спеціальну капсулу, яку Орлич згодом закопав таємно у землю.

Надія Посацька – “Олена” (прож. у м. Калуші)

На постоях нашого відділу “Летуни” не раз перебували відомі провідники Калущини. Розповім про мою зустріч з повітовим провідником ОУН Орличем.

Це було влітку 1945 року в кадоб'янському лісі. Із своїми охоронцями Чумаком, Рогачем і Сікачем провідник прибув на зустріч із нашим сотенним Середнім. Посеред лісової поляни стояла командирська палатка, в якій

проходила нарада підпільників. Навколо палатки стояли охоронці провідника та наші стійкові. Про що говорили тоді Орлич із Середнім було таємницею.

Запам'ятався провідник Орлич – середнього росту, кругловидний, одягнений у цивільний одяг. Як тепер пам'ятаю – Орлич сидить на пеньку, на колінах планшет, папір і щось пише. Поряд – автомат ППШ.

В розташуванні сотні “Летуни” у літні дні 1945 року провідник ОУН Калущини Орлич перебував кілька днів. Щодня зустрічався з нашим командиром Середнім. Коли Летуни вирушили рейдом в інші терени, Орлич попрощався з нами і пішов зі своїми охоронцями у підпільних справах.

Іван Неборак – “Бурлака”, м. Калуш

Охоронцями повітового провідника Калущини Івана Рудого – “Орлича” були троє моїх земляків із села Голиня Калуського району – Чумак (Федір Солдат), Рогач (Петро Голинський) і Сікач (Петро Марчук).

У 1944 році повітова жіночої сітки ОУН Калущини Степанівна призначила мене підрайонною в тодішній Перегінський район. У мій підрайон входило шість сіл – Камінь, Топільське, Ільдзяне (тепер Вербівка), Рівня, Слобода Рівнянська і Ловаги. Всі названі села входили у терен діяльності провідника ОУН Орлича, тому я неодноразово зустрічалася з ним. Рудого - “Орлича” тут добре знали, бо нещодавно він вчителював у одному з сіл - Ільдзяному (Вербівка).

Коли почала хворіти моя мати (у селі Голині Калуського району), я вечорами відвідувала її в рідному домі. Орлич, дізнаючись про мій прихід до матері, приходив на зустріч. Цікавився справами у моєму підрайоні на Перегінщині, давав вказівки. Якщо потрібно було, то ми зустрічались із Орличем в моєї вуйни.

Я знала, що у Голині Орлич має добре законспіровану криївку – своєрідний штаб повітового проводу Калущини. Тут зберігався його архів, зброя і продукти

запаси. Про розташування криївки знали хіба що охоронці Орлича – Чумак, Сікач і Рогач. Останні були досвідченими підпільниками і провідник їм повністю довіряв.

*Катерина Солдат – Неборак
(псевдо Маруся. Прож у м. Калуші)*

Якщо в когось із читачів книжки є фото Івана Рудого-«Орлича» автор просить переслати йому на домашню адресу.

СПОМИНИ КОМАНДИРА.

Степан Стебельський – “Хрін” (1914–1949)

Біографію С. Стебельського див. книгу “Герої не вмирають... Кн.2” (с. 28-44).

2000 року, у видавництві “Літопис УПА” (Торонто – Львів), вийшов друком черговий 30 – ий тому “Літопису Української Повстанської Армії” (550 с., фото. Наклад 5000 прим.). Основу названого твору становлять спогади славної пам’яті сотника УПА Степана Стебельського – “Хріна” – “Крізь сміх заліза” та “Зимою в бункері”.

Як відомо читачам, командир Хрін народився 18 жовтня 1914 року в селі Голинь Калуського повіту (тепер Івано-Франківської області).

У першій частині “Крізь сміх заліза” С. Стебельський розповідає про свою революційну боротьбу в Бірчанщині та Перемищині у 1944-1946 роках. Друга “Зимою в бункері” – це спогади – хроніка 1947-1948 років, зокрема бої на теренах Дрогобицького і сусідніх районів, коли Хрін був командиром ТВ-24 “Маківка”.

Названі спогади Стебельський написав сам, тому від них віє завзяттям бойового повстанського командира. Автор описує не тільки бойові дії, але і переживання учасників бою.

Не можна тут поминути ролі, яку в появі спогадів “Крізь сміх заліза” та “Зимою в бункері” відіграла машиністка на псевдо Тетяна. Вона не тільки переписувала їх у підземному бункері, але й наполягала, щоб спомини були написані, всіляко допомагала командирові Хріну.

В книзі дізнаємось, що Степан Стебельський при хрещенні отримав і друге ім'я Тарас. У 1940 році наш земляк одружився з Марією Піш. В Стебельських народилось двоє дівчаток - Елеонора (Ліля) та Володимира - Ярослава. Про другу дочку в Україні мало хто знав. Володимира, за чоловіком Піх, проживає у Польщі.

Другої своєї дитини С. Стебельський не мав змоги побачити і за свідченням старшої дочки Елеонори - Лілі просив дружину назвати – якщо син – Володимиром, або Володимирою, якщо це буде дівчина. Дружина Марія дотримала слова.

Доповненням до матеріалу книжки є знімки родини Стебельських – батьків Іллі та Елеонори, братів Богдана, Володимира і Романа, а також малознані широкому загалу фотографії самого Степана.

Опрацював Микола Когут.

“ВЕЧІРНІЙ ПЛАЧ НАД МОГИЛАМИ”.

**Григорій Перегіняк – “Коробка”
(1910 –1943)**

Під такою назвою 2 березня 2003 року в конференц – залі історико-меморіального музею Степана Бандери в Угринові Старому Калуського району відбувся Вечір пам’яті земляка, командира першої сотні УПА на Волині Григорія Перегіняка. Останній загинув у бою з німецькими загарбниками 22 лютого 1943 року (шістдесят літ тому) біля села Висоцьке, північна Рівненщина.

Спричинилися до цього заходу учні місцевої Угринівської школи, відобразивши в своїх виступах героїчні сторінки національно - визвольної боротьби жителів Угриновів Середнього та Старого за незалежність України; а також сільський голова Тарас Федорів та делегація ветеранів станиці Братства вояків УПА з Калуша (голова Степан Петраш).

Тут же, в музеї Степана Бандери, була розгорнута тематична виставка “Земляки провідника ОУН Степана Бандери в рядах Української Повстанської Армії”. У матеріалах виставки згадувались імена Ярослава Мельника, Петра Федюшки, Степана Стебельського, Михайла Дяченка, Ярослава Косарчина та інших.

ЛІКАР КОМАНДИРА РІЗУНА.

Ярослав Мартинець – “Берест”
(1921–1948/9)

Від кур’єрів УПА з Чорного лісу я довідалася, що 7 січня 1945 року в бою біля Рибного (у околицях Станіслава) був поранений в обидві руки командир Василь Андрусак - “Різун”. А ще додали - 14 січня, на його свято Василя, зробили операцію. Я відразу відійшла у Чорний ліс біля Калуша.

16 січня 1945 року разом з сотнею Павла прибула в село Посіч до Якова Рев’юка. Він мав безпосередній зв’язок з Різуном. Із Ясем ми довго йшли лісом. Нарешті блимнуло світло: це був вхід до криївки. На низькому ліжку в ній лежав Василь. Побачивши мене, промовив: “Нарешті, прийшла”.

До мене підійшов лікар Берест, який лікував командира, привітався і сказав, що Різун втратив багато крові і за ним потрібен догляд, щоб набратися сил. На це Василь відповів:

- Це мій рятівник Славко; він без найменшого жалю коле мене своїми голками. Мушу все це терпіти...

В день поранення командира Андрусяка - “Різуна” 7 січня, першу медичну допомогу йому надала медсестра Богдана. Після Різуном зайнявся лікар Василевого куреня Берест (тепер знаю, що це був Ярослав Мартинець з Богородчан).

Різун називав його по простому – “мій Славко”. Рана командирова була велика, лікоть правої руки був розтрощений кулею. Берест робив щоденні перев’язки, але потрібна була термінова операція. Її провів на лісничівці в селі Петранка хірург Пастер, а допомагав йому Славко - “Берест”. Командир довго не засинав від наркозу, а Берест весь час гладив Різунову руку, просив потерпіти.

Лікар Мартинець – “Берест” був дуже спокійним, лагідним, з великою ніжністю звертався до пораненого

командира. Майже не відходив від хворого, вечорами при лампі читав Різунові книги, розповідав різні історії. Берест ночував тут же у командировій палатці.

Щодня Берест робив Василеві перев'язки, уколи, виходив з ним на прогулянки по табору. Славко подружився із хлопцями з командирової охорони – Білим, Соколом, Влодком, Горобцем та іншими.

Розвідка донесла, що більшовики навколо Чорного лісу блокують села Яворівку, Завій, Грабівку, Глибоке... Готують велику облаву на повстанців. Ми розділилися: командир Різун, лікар Берест з частиною охорони пішли в одну сторону, я з пораненим сотенним Павлом, іншими стрільцями в іншу.

Славко – “Берест” крім медичних засобів, обов'язково мав з собою і советський автомат ППД. Він неодноразово говорив, що за врятування командира битиметься з чекістами до останнього патрона.

З часом Василева рана затяглася, руки не боліли. Та, на жаль, з того часу Різун міг стріляти тільки лівою рукою, права – діяла слабо.

Весною 1945 року командир видав наказ, по якому курінь Прута вирушав у рейд на Словаччину. З ним відходив і лікар Берест. Василь тепло попрощався із своїм рятівником, подарував йому на згадку один із своїх пістолів.

*Записав від Євгенії Гуцуляк – Андрусяк
автор М. Когут*

“Там три браття з Прикарпаття життя за волю віддали”.

15 лютого 1948/49 року в бою із чекістами у селі Завій Калуського району загинули – повстанський лікар сл. п. Ярослав Мартинець – “Берест” та його охоронці Василь Гулима – “Калина” і Микола Тимків – “Муха”.

Починаючи з 1991 року, вперше на місці загибелі героїв у центрі села Завій була відправлена панахида. З того часу, щороку на свято Стрітення Господнього, жителі села, гості вшановують пам'ять загиблих героїв – лікаря УПА Береста та його товаришів.

Не став виключенням і 2003 рік. 15 лютого цього року була відправлена панахида з участю жителів села Завій, делегації калуської станиці Братства вояків УПА (голова Степан Петраш), учнів місцевої школи.

Реквієм пам'яті відкрив голова станиці Братства вояків з Калуша Степан Петраш. Він надав слово священнику із села Завій Калуського району отцю Роману Федоришину, який відправив панахиду за сл. п. Ярославом Мартинцем, Миколою Тимківим та Василем Гулимою, які загинули за волю України. Велично співав церковний хор храму Пресвятої Богородиці із села Завій під диригуванням Марії Петрівни Костів.

Із змістовною композицією, яка була присвячена борцям за волю України, виступили учні 7-9 класів Завійської ЗОШ – Марія і Наталія Бойко, Юрій Савчук, Андрій Фіняк, Катерина Луцька, Василь і Володимир Перегінці, Олег Данів, Василь Олексин і Лілія Бойко. Підготували композицію вчителі Н. М. Данів та О. Р. Бойчук.

Ведучий вшанування пам'яті надав також слово гостям з міста Калуша – родичу лікаря Береста Йосипу Гаврилку, краєзнавцю Миколі Когуту, учаснику визвольних змагань Олексі Савчуку.

Про життя та героїчну загибель повтанського лікаря Ярослава Мартинця – “Береста” написано немало. Спричинились до цього п. п. Й. Гаврилко, М. Когут та Р. Басараб. Зокрема спогади про Я. Мартинця читачі можуть прочитати у Кн.1 серії “Герої не вмирають...” (Дрогобич, Вид. Фірма “Відродження”, 2001.- с.35-50).

Пропоную читачам спомини Ганни Тимків (1925 р. н.) та Марії Гулими (1932 р. н.) про братів Миколу та Василя і Юстини Ільків про свого чоловіка Михайла Фіртася – "Напорадного", охоронців лікаря Береста.

Ганна Тимків згадує:

**Василь Гулима -
"Калина" (в центрі) і
Микола Тимків -
"Муха" (справа).**

Наших батьків звали Петро і Варвара Тимків. У них було шестеро дітей: Анастасія (1915 р. н.), Марія (1920), Парасковія (1924), Ганна (1925), Микола (1927) і Доні (1929). Батько помер ще за німців 1942 року. В ряди УПА Микола пішов у 1946 році. На час його загибелі у лютому 1949 року в нашій хаті проживала мама Варвара і наймолодша сестра Даоні. На третій день по загибелі сина Миколи, мама пішла і збрала сніг із його кров'ю та поховала на Завійському цвинтарі. У другий вивіз, навесні 1949 року маму і сестру Доню москалі вивезли в Сибір. Сестра не повернулась у Завій і зараз проживає в Іркутській області

(Росія).

Спогадами ділиться Марія Гулима:

Хочу зразу дещо уточнити. Справжнє прізвище мого брата Гулима, а не Гулимчук і загинули хлопці – Я. Мартинець, М. Тимків і брат Василь в лютому 1949 року, а не, як говорять й пишуть у 1948 році.

У моїх батьків – Прокопа і Анастасії Гулимів було восьмеро дітей – Василь (1924 р. н.), Дмитро (1928) і наймолодша Марія (1932). Решта п'ятеро дітей померли маленькими.

Брат Василь 1942 року був вивезений на примусові роботи у Німеччину. Брата Дмитра забрав у Польщу наш вуйко, звідки брат потрапив у концтабір. Про це довідався Василь і все зробив щоб Дмитро вийшов на волю. У 1945 році Василь повернувся з Німеччини додому. Свої речі брат попросив завезти у Завій знайомих дівчат: їх менше чекісти перевіряли. У братових речах була і підпільна література. Василь недовго був дома і пішов у повстанці. Неодноразово з лікарем Берестом і Тимківим – “Мухою” навідувався додому.

Загинули хлопці 15 лютого 1949 року. Чому я так переконана, що 1949, а не 1948. Того дня, не свято Стрітеня Господнього, виходила заміж моя двоюрідна сестра Надія, а я була у неї дружкою.

Нас у Надії було двоє. Одній причепили букет до волосся, а мені мірту і дві чорні стрічки. Я не зрозуміла і запитала чому. Мені повідомили, що зранку, цього дня, 15 лютого 1949 року, загинув мій брат Василь.

Коли чорні стрічки в мене у волоссі побачила моя мама – все зрозуміла. Тільки запитала:

- Щось з Василем?

Їй сказали, що біля моста загинули хлопці і з ними Василь. Мама дуже плакала.

За нею прийшли двоє облавників і повели до мосту в центрі Завою. Лікар Берест, Василь і Микола лежали побиті в снігу. Запитали маму чи пізнає свого сина; відповіла, що ні.

Наступного дня мамі одна із жінок, свідків загибелі Василя, - принесла хустинку із синівською кров'ю. Ми разом поховали хустинку на нашому цвинтарі у Завої.

Мій тато Прокіп Гулима помер 1945 року. Мене і нашу маму чекісти вивезли у Сибір 1949, а повернулись додому через десять років. Брат Дмитро переховувався між людьми і уник вивезення. Зараз проживає у місті Долині.

Нещодавно Дмитро побував у рідному Завої. У розмові про лікаря Береста згадав ось що.

- У 1947 році Берест кілька разів говорив мені, щоб я з'їздив із штафетою у Львів. Я заходив у церкву (вже

не пам'ятаю точно яку), підходив до жінки і казав, що хочу купити новий хрестик і показував надломлений. Разом із грішми передавав їй штафету. Жінка давала мені новий хрестик і відповідь. Її я вручав лікареві Бересту. Так було кілька разів.

Юстина Ільків (1928 р. н.) згадує:

Михайло Фіртась, мій майбутній чоловік, народився

**Михайло Фіртась.
Фото 1948 року.**

у 1924 році в селі Грабівці Калуського району. Мав дві сестри. У 1944 році він пішов в УПА. Мав псевдо Непорадний. Спочатку воював у сотні командира Вовка. Від 1947 року, після поділу сотні на окремі боївки, Михайло став одним із охоронців лікаря Береста. Їх було троє – двоє із Завою – Микола Тимків – “Муха” і Василь Гулима – “Калина”. Я не раз зустрічались з ними, приносила їсти.

Ми з Михайлом Фіртасем одружились вкінці 1947 року. У 1950 році народився в нас син Михайло.

Дещо про загибель лікаря Береста. В Завою, напередодні Стрітення 1949 року., було весілля. На ньому перебували

Берест, Калина, Муха, Непорадний і ще один повстанець Мирон. Десь опівночі лікар доручив моєму Михайлові та Мирону забрати у зазначеному місці хліб і відійти до лісу в бункер. Хлопці так і зробили, а Берест із Калиною та Мухою залишились до ранку.

15 лютого 1949 року, всі троє повертаючись у ліс, загинули в бою з чекістами біля моста, що в центрі Завою Калуського району.

Михайло Фіртась – “Непорадний” був середнього росту. Запам’ятався він відважним вояком, вмів прицільно стріляти із автомата. Непорадний був тричі поранений у боях з ворогами.

Після загибелі лікаря Береста, Михало перейшов у боївку провідника Ярого. Крім Непорадного у ній були повстанці Гуцул, Орлик, Лісовик і друкарка Зірка. Нераз потрапляли у засідки облавників, в одній з яких поліг Гуцул, а Непорадний був ранений.

Загинув Михайло Фіртась 9 жовтня 1950 року в криївці разом із друкаркою Оксаною (псевдо Зірка). Повстанці Лісовик і Орлик прорвались із оточення та врятувались.

Автор вдячний жителю Калуша Володимиру Перегінцю (родом із Завою) за допомогу в збиранні матеріалу і фотографій до цього розділу книги.

“... БРАТ ВОЛОДИМИР БУВ ЗАВЖДИ У ПАМ’ЯТІ СЕСТРИ СТЕФАНІЇ”.

Володимир Калиній – “Артем” (1923–1945)

У червні 1992 року на цвинтарі Підгірок був перезахоронений прах повстанців УПА, вихідців із цього села Калуського району. Поклонитися героям приїхали в Підгірки гості із села Сваричів Рожнятівського району Володимир Рибчак з батьком та двоюрідний брат матері Володимира Степан Калиній.

Розповідає Володимир Рибчак:

«Моя мама Стефанія Калиній народилася у свідомій українській родині; старшими від неї були брати Володимир і Степан. Родина була заможною, тому Володимир після закінчення школи у Сваричеві поступив вчитися на священика у Львів. Як розповідала мама, її брат був охочий до навчання. Коли прийшли у 1939 році москалі, вуйко Володимир змушений був залишити навчання у духовній семінарії. У міжвоєнний час вчився в Долині у середній школі. Вже тоді був у Юнацтві ОУН, читав і переховував націоналістичну літературу.

Мама розповідала, що брат Володимир до 1942 року часто бував дома у Сваричеві. За ним почало шукати гестапо і вуйко змушений був піти у підпілля. Тепер я знаю, що Артем (його псевдо) почав очолювати тоді Юнацтво ОУН на Калущині.

Десь з 1943 року слід вуйка Володимира втрачається. У сімейному колі мама якось розповідала, що брат приїхав в останній раз на білому коні із трьома охоронцями. Не довго був вдома. На прощання мовив:

- Не плач сестричко. Скоро матимемо вільну Україну.

До самої смерті мама (померла у 1982 році) все згадувала брата Володимира, хотіла дізнатись про його долю. У нашій хаті, на почесному місці, висіли на стіні

портрети маминих братів Володимира і Степана. Останній теж загинув в рядах УПА недалеко села Тужилів Калуського району.

У другій половині 1980-х років до нас із Стрия прийшов лист із проською подати відомості про провідника Артема із Сваричева, тобто про вуйка Володимира. У листі писалося, що в Стрию є гість з діаспори і він хоче видати книгу про УПА. На жаль, ми тоді не змогли зустрітись.

В 1991 році ми побували у Стрию і тоді довідались, що надрайонний провідник ОУН Калущини Артем (В. Калиній) загинув 6 вересня 1945 року недалеко села Підгірки Калуського району.

У червні 1992 року, в час перепоховання праху героїв УПА з Підгірок, ми троє приїхали у Калуш. Після перепоховання зустрілись із свідками тих трагічних подій початку вересня 1945 року. Це були Марія Магас, жінка повстанця "Черемоша", який загинув із вуйком Володимиром та зв'язкова Ганна Боцян – "Незабудка".

Побували на могилі Артема і полеглих у бою з чекістами повстанців. Запалили свічки та помолились за упокій їхніх душ. Спочатку наша родина планувала перевезти прах Володимира у Сваричів і перепоховати на сільському цвинтарі біля могили сестри Стефанії, моєї мами. На жаль, це справа нелегка, адже у повстанській могилі лежать тіла семи повстанців.

Від імені родини матері – Калиній, хочу щиро подякувати громаді Підгірок за пам'ять про мого вуйка Володимира.

Записав Микола Когут

«Із Влодком Калинієм я познайомився у Долинській середній школі 1940 року. Він тоді був учнем 9-го класу. До восьмого класу Калиній не ходив, а перездав

матеріали і з 7-го “перескочив” до 9-го класу. Влодко був дуже здібним хлопцем. Дозволив перехід директор Долинської школи Білецький.

В серпні або вересні 1944 року ми зустрілися у раківському кущі УПА. Калиній – “Артем” був уже тоді повітовим Калущини. На повітового провідника Володимира рекомендував “Нечай” (Іван Лаврів із Белеєва), який з районного Долинщини виріс до обласного провідника.

Коли раківський куш облавники розбили, Артем хотів перетягнути мене на ідеологічного виховника в перший калуський район, але обставини склалися по іншому і до квітня 1945 року я працював у Долинському повітовому проводі. Через зраду 17 квітня 1945 року, я потрапив у кігті Долинського НКГБ. Дещо пізніше розповіли мені, що біля Підгірок на Калущині загинув повітовий Артем (В. Калиній).

Знаю, що Влодко був закоханий в провідницю Калущини Степанівну (Ольгу Гросберг). Напевне, вони збирались одружитись. На жаль не вийшло, доля розсудила по своєму. Ольга пізніше вийшла заміж за політв'язня Петра Наконечного, у них народився син. Степанівна в честь Влодка, назвала сина Володимиром. До самої своєї смерті вона згадувала Артема.»

Петро Лаврів (1924-2003) Прож. в м. Львові

Згадує Юліан Лавришин (1928-2003).

Проживав у с. Стефанівка Калуського р-ну:

У 1944 році, в хаті моїх батьків, стояв постоем повітовий провідник юнацтва Калущини Артем. На той час йому було 22-23 роки. Середнього росту, світловолосий. Серед інших повстанців Артем виділявся розумом і тактовністю. Кликав мене завжди Юльком.

Пам'ятаю ранок 1944 року. Із товаришем на псевдо Тарас провідник вибрався до села Завадка. Тут Артем зустрівся з новою провідницею жіноцтва Калущини

Степанівною. Наступного дня вона була у нашій хаті: запам'яталась своїми великими очами і двома косами на голові.

Хоч Артем рахувався у нас на постої, але цілими днями його небуло у Стефанівці – весь час перебував на теренах Калуського району. Коли весною 1945 року Артем відходив від нас мовив, що призначений надрайонним провідником Калущини. Більше я його не зустрічав.

В часі мого знайомства із провідником Калущини Артемом – весна – літо 1945 року – я зустрічався із ним три рази. Напевне, Артем мав у криївку у нарошу селі Кудлатівці. Село у перші повоєнні роки входило у тодішній Войнилівський район.

Був, здається, травень 1945 року. Провідник Артем перебував із п'ятьма охоронцями в нашому селі. Із Слобідки передали по зв'язку, що йдуть облавою войнилівські чекісти. Артем мав якраз зустріч із кущовими з Перевозця, Слобідки, Бабина, Томашівців... Наказав всім розійтись.

Куди подівся провідник Артем на час небезпеки, ніхто не знав. Ймовірно, перебув її у місцевій криївці. Наступного дня Артем знову провадив зустріч.

Озброєний був Артем совєтським автоматом ППШ і пістолем. Через плече носив планшет з документами.

*Записав Микола Когут
від Михайла Андрусіва (прож. у м. Бурштині).*

На своїх повстанських дорогах мені довелося зустрітись і з надрайонним провідником ОУН Калущини Артемом. Зокрема, влітку 1945 року в селі Кудлатівка, що при дорозі із Калуша на Войнилів.

Коли Артем довідався, що я родом з Войнилова,

пропонував мені перейти на підпільну працю у тодішній Войнилівський район. Я відповів, що здружився із повстанцями з сотні Бея і хотів би далше з ними воювати проти ворога.

Одного разу, в серпні 1945 року, сотенний Бей наказ йти мені по зв'язку в село Церківка на Долинщині. Тут командир Козак звільнив мене від обов'язків бійця сотні Бея і наказав з'явитись у село Підгірки біля Калуша до зв'язкової Незабудки. Вона повинна була провести мене на постій боївки Черемоша у підгорецькому лісі. З цією боївкою перебував тоді й провідник Калущини Артем. Він проводив біля Підгірок вишкіл підрайонних провідників. Поки я дійшов з Долинщини у Підгірки, по дорозі довідався – 6 вересня із боївкою Черемоша загинув і провідник Артем.

*Михайло Белей (1921 р.н.),
стрілець сотні Бея.
с.м.т. Войнилів*

Переклад українською мовою

Акт

Ми, нижче підписані:

командир 1-ї стрілецької роти гарнізону міста Калуша лейтенант Внуков, начальник 2-го відділення калуського РВ НКВД Лісовой, старший сержант 1-ї стрілецької роти Петухов склали цей акт про таке.

6 вересня 1945 року о сьомій годині ранку проведена операція під командою лейтенанта Внукова по ліквідації групи бандитів у кількості 6 (шести) чоловік.

За повідомленням інформатора Б. стало відомо, що у лісовому масиві біля села Підгірки (3 км на схід від м. Калуша) знаходиться бункер, у якому переховуються бандити. Під час прочісування солдатами 1-ї стрілецької

роти згадуваного масиву були виявлені бандити з так званої УПА. Всі вони вчинили збройний опір.

Внаслідок проведеної операції були вбиті:

1) Калиній Володимир, 1923 р.н. Псевдо Артем. Уродженець села Сваричів Рожнятівського району. провідник ОУН надрайону Калуш – Долина – Рожнятів;

2) Магас Іван, 1918 р.н. Псевдо Черемош. Уродженець с. Підгірки Калуського району. Командир боївки УПА;

3) Лилак Іван, 1922 р.н. Псевдо Олексій. Уродженець с. Сівка-Калуська. Районний господарський референт;

4) Магас Степан, 1914 р.н. Псевдо Благий, брат Черемоша. Станичний УПА с.Підгірки;

5) Табачук Зеновій, 1927 р.н. Псевдо Вітер. Уродженець с. Томашівці Калуського району. Охоронець Черемоша;

6) Когут Данило, 1923 р.н. Псевдо Хмара. Уродженець с. Підгірки того ж р-ну. Охоронець Черемоша.

Захоплено трофеї:

-автомати ППШ	3 шт.
-гвинтівки	3 шт.
-пістолети	3 шт.
-гранати	17 шт.
-машинки друковані	2 шт.

Склали цей акт і підписались:

ком-р 1-ї стріл: роти	/Внуков/
начальник 2-го відділення РВ НКВД	/Лісовой/
ст. сержант	/Петухов/

Серед героїв, які загинули 6 вересня 1945 року разом з провідником Артемом були: **Іван Лилак** – “Олексій” (1922-1945) з села Сівка-Калуська та **Зеновій Табачук**

– “Вітер” (1927-1945) із Томашівців Калуського району.

Народився **І. Лилак** 1922 року на кораблі, що відплив від берегів США до Європи. Батько – Василь Лилак походив із Сівки – Калуської, що на Калушині, а мати Анна народилась у Львівській області. Долю поєднали в Америці, куди обох їх занесла заробітчанська дорога. В 1919 році у Лилаків народився син Петро, а через три роки – Іван.

Іван Лилак (справа). 1943 рік

Через деякий час Василь Лилак знову поїхав на заробітки в Америку, а жінка Анна з дітьми залишилась на господарстві у Сівці. У 1935 році прийшли документи на виїзд у США і Анна Лилак почала збиратися в далеку дорогу. Та радість зустрічі з чоловіком швидко повилася смутком – Василь загинув внаслідок нещасного випадку на заводі. На чужину поїхав старший син Петро, народжений в Америці. Згодом Анна Лилак вдруге вийшла заміж за чоловікового племінника Володимира Паньківа.

Іван закінчив школу в Сівці – Калуській. Був активістом товариства “Луг”. Під впливом вітчима Паньківа вступив у ряди підпільної сітки ОУН.

Іван Лилак навчався у Калуші на українських курсах кооператорів, що їх провадило у місті товариство “Сільській господар”.

З весни 1944 року Володимир Паньків (псевдо Сірко) став підрайонним провідником ОУН Калущини, а його помічником – Іван Лилак – “Олексій”. Із приходом влітку 1944 року “визволителів” провідник Паньків – “Сірко” організував по навколишніх селах мобілізацію більше

100 чоловіків у ряди УПА. Осідком повстанців став Болохівський ліс. Сірко приймав активну участь у їх вишколах, як військовому так й ідеологічному.

Загинув Володимир Паньків – “Сірко” 23 грудня 1944 року в рідному селі, потрапивши разом з дружиною Анною на засідку чекістів. Похоронили їх обох на цвинтарі в Сівці – Калуській.

Влітку 1945 року Лилак – “Олексій” був призначений господарським референтом Калуського районного проводу. Постоем перебував – у рідному селі, Завадці та Кропивнику. Приділяв велику увагу постачанню повстанців одягом, взуттям та продуктами.

З двадцятих чисел серпня по 5 вересня 1945 року Олексій, разом з іншими підпільниками, проходив двотижневий вишкіл на підрайонного провідника лісі недалеко села Підгірки Калуського району. Тут і підстерегла його смерть у сутичці із облавниками 6 вересня 1945 року.

В ніч з 6 на 7 вересня його односельчани – Петро Паньків та Іван Олійник – таємно перевезли возом тіло Івана у Сівку – Калуську і похоронили в одній могилі – поряд з матір'ю та вітчимом.

*Із слів Марії Ковальчук, жительки
с. Сівка-Калуська,
записав Микола Когут.*

**В. Паньків.
1938 рік.**

Спомини Тита Табачука про брата Зеновія Т. (1927-1945):

...В останній раз брат Зеновій заходив додому в кінці літа 1945 року, щоб попрощатися і був з кількома повстанцями. Мама плакала, не хотіла його відпускати.

Брат на прощання мовив:

- Якщо помру, то тільки за те, щоб такі, як він – показав на мене одинадцятирічного, - жили у вільній Україні.

Про загибель сина Зенка моїм батькам дали знати на третій день, 9 вересня 1945 року. Говорили, що брат підірвався гранатою у криївці біля села Підгірки. На жаль, ми не мали можливості забрати тіло Зеновія і похоронити в рідному селі Томашівці. Наш тато тоді важко хворів, а старший брат Теодозій теж перебував у рядах УПА.

**Зеновій Табачук.
Фото 1943 року.**

Зеновій народився 12 лютого 1927 року і був третьою дитиною у наших батьків Іллі та Марії Табачуків. Всього дітей у них було п'ятеро – Емілія, Теодозій, Зеновій, Лідія і я наймолодший – Тит.

Брат закінчив сім класів у Томашівцях. Навчався в Калуші у рільничій школі. За німців вступив у юнацтво ОУН, пройшов вишкіл.

В ряди УПА Зеновій пішов 1944 року разом із старшим братом Теодозієм. Останній мав псевдо Могила і воював у сотні Бея. Загинув Теодозій восени 1946 року в рідному селі. Ввечері був ранений у живіт, але наступного дня помер. Похоронений на цвинтарі в Томашівцях.

Брат Зеновій спочатку перебував у боївці "Черемоша" (Івана Магаса з Підгірок). Мав псевдо Вітер. Пізніше мені говорили, що у підгорецькому лісі в серпні – вересні 1945 року проводив вишкіл надрайонний провідник Артем. На підрайонного Войнилівщини планувався мій брат Табачук – "Вітер". Та через зраду всі вони загинули

**Теодозій Табачук -
"Могила". 1942 рік.**

6 вересня 1945 року.

Після загибелі Зенка, мама, сестри і я – переховувались. Я захворів і лікувався в лікарні у Войнилові. Перед самим Великоднем 1950 року прийшов до рідної хати. Хтось видав і мене з сестрою Емілією заарештували чекісти. Вивезли у Хабаровський край, де у 1953 році сестра померла. Я ж повернувся 1959 року і тепер проживаю у Калуші.

Про інших героїв, які загинули 6 вересня 1945 року, зокрема про вихідців з села Підгірки Калуського району Івана Магаса - «Черемоша», його брата Степана («Благого») та Данила Кугута - «Хмару» дивіться книгу М. Когута «Підгірки: минуле і сучасне» (Дрогобич, ВФ «Відродження», 2000, сс. 87,90-91, 146).

СЛОВО ПРО ГЕРОЯ.

Ярослав Вітовський (1919–1947)

Із Вітовським я запізналась на початку 1942 року після його переїзду на Калушину. Це було у міській управі Калуша. Ми розговорились і я дізналась, що переді мною новий лісничий Ярослав Вітовський. Він проживав у Підгірках, тому додому я поверталась у товаристві нового знайомого.

Я показала де проживаю, тому Славко йдучи із повітового лісництва чи міської управи у Підгірки, не раз відвідував мене і батьків. Говорили про різне – Вітовський був цікавим співбесідником, знав багато. З вигляду він був красивий, високого росту, худорлявої постави, блондин. Тримався Ярослав не гоноровито, але “на відстані”. Як кажуть, знав собі ціну.

Неодноразово – з-за німців, а після совітів (весна-літо 1944 року) – доводилось мені бачитись із Вітовським в лісі біля Підгірок. Напередодні Ярослав давав знати про місце зустрічі. Я приносила хлопцям їсти, розповідала про калуські новини та спільних знайомих.

Із Славком завжди була боївка – чоловік п'ять-шість. Я не знала про його обов'язки у підпіллі, а Вітовський ніколи про них не говорив. Пізніше взнала, що Ярослав провадив набір добровольців у школу старшин УПА “Олені” на Долинщині. Останній раз я виділась з Вітовським в кінці літа 1944 року...

На початку квітня 1945 року помер мій тато. Коли ми повернулись із цвинтаря, до нашої хати зайшли незнайомі мені люди ніби із запискою від Вітовського – останній кликав мене на зустріч. Я відмовилась, бо люди були підозрілими. Тоді чекісти оточили нашу хату і

заарештували мене.

Відправили у калуське НКВД. Сиджу в камері і чую шепіт того, хто мене охороняв:

- Я видів тебе у лісі з Вітовським. Не переживай, я не скажу цього нікому.

І справді, цей колишній повстанець, не свідчив проти мене на суді.

*Мирослава Павлишин
(м. Калуш)*

ПОРЯД З КОМАНДИРАМИ ГАМАЛІЄЮ ТА РІЗУНОМ.

Іван Гонта і Василь Андрусак

Я почала вчитися медицини у лікаря – доктора Михайла Шекети. Пізніше набувала кваліфікації біля лікарів К. Воевідки та С. Кучера.

За німецької окупації (у 1943 році) доктор Шакета посилав мене із завданнями у села – Крилос, Блюдники, що біля Галича. В один з днів, у вересні 1944 року, за мною прислали підводу із Боднарова, що у 15 кілометрах від Калуша. Спакувала ліки, необхідні пораненим повстанцям, комплекти хірургічних інструментів.

В Боднарові за мною прийшли першої ж ночі. По зв'язку я пішла у Чорний ліс – тут між селами Грабівкою і Завоєм був партизанський табір. Потрапила у розпорядження курінного Гамалії (Івана Гонти).

В таборі я жила в одній калибі із медсестрою “Білосніжкою”, чи як ми її називали – “Сніжкою”. Це була надзвичайної краси світловолоса дівчина із села Бережниці, з пишною косою. Ми ходили з “Білосніжкою” по повстанських колибах, перев'язували поранених.

1 листопада 1944 року, вдосвіта, табір командира Гамалії великими силами оточили більшовики. Нас із Білосніжкою розбудив крик Гамалії:

- Хлопці до бою! До бою.

Ми кинулись до раненого командира, але Гамалія зупинив нас:

- Мене не рятуйте! Йдіть від мене. Відходьте.

Не дивлячись на це, я із Сніжкою кинулись до Гамалії. Курінний, лежачи на землі, відстрілювався “папашкою”; у лівій руці стискав пістоль, а з двох прострілених його ніг лилася кров. Нас до себе Гамалія не допустив.

- Відходьте. Шукайте Пирога!

Ми розбіглись із Сніжкою в різні сторони, але врятувалась я сама.

Через два дні повернулись на місце бою; знайшли

поглумлене ворогами тіло Білосніжки. Недалеко під деревом з простріленою головою лежав Гамалія.

Після цього бою я перейшла до командира Чорного лісу Різуна. І мало так статись, що у січні 1945 року я першою з медиків була коло пораненого Різуна. Він був блідим від втраченої крові, мав закривавлені обидві руки і плече. Пальці правої руки ворушилися слабо.

- Я навіть не зможу себе добити в часі бою!, - гірко казав командир. Тримався мужньо.

Хлопці із охорони вирізали дві дощечки з дерева. Я наклала їх замість шини. На дерев'яних ношах Різуна доставили у лісову землянку. Тут я залишилась із хворим та з вартою надворі.

Потрібен був лікар. На другий день із Станіслава хлопці привезли лікаря Володимира Манюха. Він оглянув рани, наклав хворому командирові шину.

Не дивлячись нінащо Різуну потрібна була операція. Її провів лікар Пастер, наркоз давав Берест. Я доглядала командира ще два тижні по операції, поки не прийшла з іншого терену його наречена Євгенія (Гуцуляк).

*Богдана Трошко – "Богдана".
Прож в м. Івано-Франківську*

ЗГАДАЙМО КОМАНДИРА ОСИПА.

Микола Дутка (1914–1944).

Недавно автор (Микола Когут) з допомогою калушанина Ігора Головачака мав змогу прочитати чотирнадцятий том „Літопису Української Повстанської Армії”. Перемищина: перемиський курінь УПА. Книга друга. – Торонто, Вид-во „Літопис УПА”, 1987. – 262 с., фото.

На с.с. 57-149 названого тому надруковані спомини хорунжого Ярослава Коцьолка – „Крилача”. У споминах зустрічаємо імена багатьох повстанських командирів регіону міста Перемишля (тепер територія Польщі). Нас, калушан, найбільш цікавлять згадки про земляка сл. п. Миколу Дутку – „Осипа”, уродженця с. Цвітова Калуського повіту. На жаль, в сторінки 14-го тому „Літопису” вкралась помилка. Правдиво має бути:

Микола Дутка, а не Микола Дудко (див. показчик імен до т. 14, кн. 2- с. 241).

Згадки про нашого земляка є на с.с. 10-11, 37, 41-42 і 44-46. Ми дізнаємось, що у 1943-1944 роках М. Дутка був референтом Служби Безпеки на Перемищині. В час наближення до цього терену советсько – німецького фронту (серпень – вересень 1944, авт.) Дутка – „Осип” зібрав із цілої області боївки СБ і організував із них окрему повстанську сотню.

1 жовтня 1944 року перемиський курінь командира Євгена, в склад якого поряд з іншими відділами входила і сотня Осипа, вирушив рейдом через фронтову лінію на терени Дрогобиччини. Рейд пролягав через села Багновате, Радич, Ясінку Маслову, Жданну, Недільну, Панчівку, Розсохи, Руданку. 18 жовтня повстанці заквартирували в лісі біля села Лопушанка Турківського району. В цьому терені було багато військ НКВД і 19 жовтня 1944 року дійшло до великого бою з ворогом.

Автор (командир Ярослав Куцьолок – „Крилач”) коротко описує цей бій. Серед повстанців були ранені та поліг при відступі до лісу наш земляк, сотенний УПА Микола Дутка („Осип”).

Посмертно М. Дутка – „Осип” відзначений Головним командиром УПА Тарасом Чупринкою Срібним хрестом бойової заслуги другого ступеня.

МІЙ ПЕРШИЙ КОМАНДИР.

Андрій Стадник – “Бистрий”
(1914 – 1947)

„Моїм ройовим на вишколі у районі Ясеня на Рожнятівщині влітку 1944 року був Бистрий. В ряди УПА він перейшов із української поліції Перегінська разом з іншими чотирма хлопцями. Про нього я знав давніше. Перебуваючи в юнацтві ОУН, ми робили неодноразово диверсії проти німців. До поліцаїв ставились лояльно – це були наші місцеві хлопці.

У вишкільній чоті Богдана нас було 52 чоловік – два рої. Першим роєм командував згадуваний Бистрий, другим – Опришок. Був ройовий вимогливим вишкільником і досвіченим командиром. Три тижні – до третього поту – ганяв Бистрий нас. Дехто із хлопців був невдоволений, на що командир говорив:

- Більше поту на вишколі, менше крові в бою з ворогом.

Навчав він також воювати, як німецькою, так і советською зброєю, прицільно кидати гранати, користуватись мапою (картою), а головне виховував нас патріотами України.

Ходив командир Бистрий у поліцейській формі, озброєний німецьким автоматом і пістолем на ремені. Росту був вище середнього, міцної статури. Смуглявий з лиця. Здається, на лівому оці мав невелику пляму.

Хлопці говорили, що ройовий народився на теренах Калущини у священничій родині. Мав сестру Ірину, яка кілька разів відвідувала брата. Загинула Ірина 1945 року в Станіславській тюрмі.

Вишкіл я закінчив в кінці літа 1944 року. Після здачі іспитів, мені присвоїли ступінь старшого стрільця. Останній вечір перед нашим відходом на терени Чорного лісу (Калущина), Бистрий провів з нами. Він говорив,

що нас чекає нелегка доля повстанців. Закінчив розмову словами:

- Яке це щастя – померти за Україну, за рідну землю!

Знаю, що пізніше командир Андрій Стадник – „Бистрий” очолював боївку Служби Безпеки; на початку 1945 року – він сотенний відділу „Бистриця”. Діяв і надалі на теренах Рожнятівщини. Тут командир Бистрий і загинув у бою з ворогом весною 1947 року.

*Повстанець Бурлака.
Прож. у м. Калуші*

СТЕПАНІВНА.

**Ольга Гросберг: Спомин.
(1923–1996).**

Два роки в Калуші, а після рік у Станіславі я вчилася у торговельній школі. В калуській торговельці поступила

у Юнацтво ОУН. З наближенням 1944 року фронту нас, учнів торговельки, розпустили по домах. Я повернулась у Голинь. Стала станичною Юнацтва ОУН в рідному селі.

**Ольга Гросберг.
Фото 1961 року.**

Вже за "визволителів", осінню 1944 року пройшла трьохмісячні медичні курси в селі Тяпчому біля Болехова на Долинщині. З – за дня ми вчилися надавати допомогу раненим й таке інше (вели доктори Пастер і Берест). Вечорами проходили військовий вишкіл.

Після курсів я повернулась в Голинь; тодішній директор школи Ярослав Дякун почав агітувати йти працювати вчителькою. Якраз в цей час повітова жіноцтва Калущини Степанівна проводила сходи станичних у Тужиліві. При нагоді запитала, які в мене плани – я сказала, що йду працювати вчителькою в Голині.

Степанівна була проти й твердо наголосила:

- Ніякої роботи вчителькою, а у підпіллі хто працюватиме?

І назначила мене підрайонною провідницею в тодішній Перегінський район. Мені підпорядковувались станичні шести сіл. Це було пізно восени 1944 року. Неодноразово Степанівна приходила у мої села на зустрічі із підпільницями наших теренів або по зв'язку штафетами

давала вказівки.

Члени жіночої сітки збирали для бійців УПА одяг, медикаменти, харчі. Все це ми передавали у ліс на потреби нашого підпілля.

Пам'ятаю, як ми у грудневі дні 1944 року зібрали велику кількість Різдвяних подарунків для бійців сотні "Летуни" (командир Летун). Саньми, напередодні Різдва 1945 року, привезли у розташування цього відділу, який стояв постоем у селі Бережниці Калуського району.

Того ж січневого дня 1945 року "Летуни" мали у Бережниці бій з облавниками із Калуша. В ньому був важко ранений сотенний Летун і мені довелося його перев'язувати.

Хочу згадати ще один випадок із свого підпільного життя. Я перебувала влітку 1945 року на зборі станичних свого підрайону на Перегінщині – в селі Ловагах. Сюди по зв'язку прийшов командир загону поручник Козак – Байрак із охороною. Довідавшись, що у Ловагах буде збір станичних, вирішив навідатись.

Зайшов, привітався. Козак запитав, як працюється і щиро подякував нам, молодим дівчатам, за підпільну роботу. Командир наголосив, що без нашої самовідданості не бачить повноти українського руху.

*Катерина Неборак – "Маруся".
м. Калуш*

ІІ ЖИТТЯ – ПОДВИГ.

(13 лютого 2002 року померла Євгенія Андрусяк, дружина командира Чорного лісу Різуна)

В лютому 2003 року минув рік, як відійшла у вічність славної пам'яті Євгенія Гуцуляк – Андрусяк (1919-2002). Вона з ранньої юності боролася за незалежність України. Стала членом ОУН у 1938 році і до останніх днів життя сл. п. командира Василя Андрусяка – “Різуна” була його вірною подругою у житті та боротьбі. Дізнавшись про поранення Різуна у січні 1945 року, Євгенія перейшла у Чорний ліс і стала медичною сестрою. Мала псевдо Мрія.

Подальше життя Євгенії Андрусяк було дуже нелегким. Заарештована НКВД 7 серпня 1947 року в селі Новиця Калуського району, вона відбула дев'ять років на лісоповалах північного Уралу. А скільки пані Євгенія витратила сил і часу, щоб повернути свого єдиного сина Василя (названого в честь батька В. Андрусяка)!

12 лютого 2003 року в церкві святого Архистратига Михаїла у Снятині (тут похоронена Є. Андрусяк) відбулися урочиста Служба Божа і панахида по Євгенії Андрусяк. На панахиді були присутні – син Василь з донькою Оксаною, подруги та однодумці покійної.

Після відправи усі пішли на снятинський цвинтар, де помолилися за упокій душі пані Андрусяк. Згодом відвідали місцевий музей – садибу легендарного героя Чорного лісу Василя Андрусяка (1915-1946).

ГЕРОЯМ – СЛАВА.

Ярослав Німий – “Щорс” (1921 – 1945)

23 травня 2003 року, в день свята Героїв, не забули вшанувати їх і мешканці села Негівці Калуського району. На хуторі Кізі, біля пам'ятного хреста відбулась урочиста лінійка з участю учнів місцевої загальноосвітньої школи. Із спогадами про нерівний бій повстанців провідника СБ Німого – „Щорса” з чекістами 11 травня 1945 року, виступили ветерани УПА, свідки тих подій. Учні Негівської школи продекламували вірші і виконали декілька пісень повстанської тематики.

Хвилиною мовчання вшанували присутні пам'ять полеглих – Я. Німого – „Щорса”, Ю. Микитина – „Тріски”, М. Свирида – „Мухи”, Я. Мельника – „Кобзара”, К. Дарвая – „Голуба” та М. Романишина – „Дуба”.

* * *

„...Ми походимо із священничої родини з села Скоморохи Старі біля Більшівців на Рогатинщині. В нашого батька отця Василя Німого була багатодітна сім'я. Вам пишу кілька слів про брата Ярослава і сестру Марійку. Багато не знаю, бо була мала віком, а говорити про ті трагічні події у родині не було заведено.

Славко (1921 року народження) закінчив Рогатинську гімназію. Пізніше навчався у Львові в університеті на факультеті „Будівництво залізнодорожних мостів”. Не закінчив. Десь у 1943 – 1944 роках пішов у партизани. Був есбістом на Калушині; тут брат загинув 1945 року, недалеко села Негівці (хутір Кізі). Я була на цьому місці з чоловіком. Тепер там стоїть пам'ятний хрест Ярославові та іншим хлопцям, які загинули із ним. Зустрічалась із жінкою Ганною Караїм, у будинку якої був той бій у травні 1945 року. Облавники зразу той будинок зруйнували.

Похоронений брат Славко у Негівцях на сільському цвинтарі.

Марійка (1925 р. н.) закінчила Станіславську торгівельну школу за німців. Вже працювала у конторі. Гестапо хотіло сестру заарештувати, але вона утекла через задні двері. Пішла зразу у підпілля. Марія мала псевдо Марта. Була на чолі жіночої сітки ОУН у Калуському районі. Загинула сестра Марійка у листопаді 1950 року в околиці села Бережниця, що недалеко Калуша. Тут теж місцеві жителі освятили хрест. На освяченні була я з чоловіком, до хреста тоді прійшло багато людей із фанвами. Священики правили панахиду.

Родину совіти вивезли у Караганду (Казахстан). Тут тато отець Василь Німий трагічно загинув, а я повернулась на рідну землю. Проживаю з чоловіком у місті Делятині.”

*Дарія Станіщук – Німо
19.07.2003 року*

СПОГАД ПРО КОМАНДИРА.

Казимир Яворський – “Бей” (1923–1947)

Три роки я воював у відділі командира Бея. Ми, повстанці, любили й поважали його. Якщо хтось із хлопців хилився в бою від куль, Бей говорив:

- Не гнися від більшовицьких куль. Нехай боїться і гнеться чекіст, бо він – окупант, не на своїй землі. А ми маємо стояти гордо!

Бей був завжди попереду, як у рейді так і в гущі бою. Неодноразово ранений, жартував що то бджоли його кусають, а не кулі ранять. Одного разу, уникаючи сутичок з ворогом, ми лежали у лісі. Командир у пів голосу говорив:

- Виборемо волю рідній землі і ким ви хлопці, хотіли б бути у вільній Україні ? – звернувся до нас Бей.

- Ну ти, Ручаю, ким би ти хотів бути ?

- Учителем.

- Дуже добре! А ти друже, Вербо ?

- Напевне, що лікарем.

- Молодець!...

Любив командир Бей мріяти, вселяючи тим самим у наші серця впевненість у перемогу над ворогом.

Михайло Деркач - „Він” (1923 р.н.)

ЗА ЧЕСТЬ, ЗА СЛАВУ, ЗА ЗЕМЛЮ СВОЮ.

**Петро Дуда – “Моряк”
(1925 – 1948)**

Спочатку декілька слів про родину Дуд із села Верхня Калуського району. Глава її Костянтин Дуда закінчив Станіславську гімназію. Подумував про вступ до університету, але розпочалась у 1914 році Перша світова війна. Старший Дуда був мобілізований в австрійську армію. Згодом став у ряди легіону Українських Січових Стрільців. Після закінчення визвольних змагань, у 1921 році К.Дуда повернувся на Калушину – в рідну Верхню. Громада села обрала нашого земляка війтом.

Советська влада 1939 року оголосила батька Петра Дуди ворогом і мала намір заарештувати. Він змушений був переховуватись між людьми до приходу німців у 1941 році.

Восени 1943 року сини Костянтина Дуди пішли в ряди УПА. Старший Михайло (псевдо Жук) загинув у 1945 році на Волині.

Петро Дуда – “Моряк” закінчив улітку 1944 року старшинську школу УПА “Олені”, що на Долинщині. Отримав старшинську ступінь. Був спочатку чотовим, а після - командиром сотні на Калушині. Знався з іншими сотенними – Беєм, Середнім, Тютюнником. За голову Дуди – «Моряка» чекісти обіцяли велику винагороду. Прославився у багатьох боях з ворогом. Останній рік перед загибеллю наш земляк виконував обов'язки референта пропаганди Калуського районного проводу ОУН. Поміняв псевдо на Чорноморець. Мав боївку в кількості п'яти чоловік. Пам'ятаю псевдо трьох із них – Вербя, Нечай і Сокіл.

Загинув Петро Дуда 1948 року в лісі недалеко села Завадка Калуського району. Петрові чекісти відрізали

багнетом голову від туловища. Закопали її в рові, при дорозі із Завадки на Калуш. Голову Дуди таємно викрав місцевий поштар і в коробці від посилки приніс рідним. Останні похоронили Петрову голову на цвинтарі у Верхній.

У пам'ять славного повстанського командира Петра Дуди – «Моряка» (1925-1948) жителі села Верхня Калуського району в жовтні 1997 року освятили пам'ятний хрест. Щороку біля нього проводиться панахида в пам'ять Дуди та інших земляків, які загинули за волю України.

Павло Лаврик – «Іскра» 1925 р.н.

*Прож. у с. Павельче,
недалеко м. Івано-Франківська.*

ВШАНУВАЛИ ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЯ.

**Василь Андрусак – "Різун"
(1914–1946)**

В неділю, 1 травня 2003 року, на місці загибелі командира Станіславського ТВ-22 «Чорний ліс» В.Андрусяка - «Різуна» (Грегота) з'їхалися колишні повстанці, мешканці навколишніх сіл Калуського і Богородчанського районів, щоб віддати шану легендарному командиру та взяти участь в осв'яченні встановленого 14 жовтня 2002 року (до шістдесятих роковин створення УПА) пам'ятного хреста.

Громадське віче відкрив станичний Калуської станиці Братства вояків УПА Степан Петраш. Про трагічну долю борців за незалежність України, які полягли у нерівній борні із ворогом, говорили в своїх виступах - почесний громадянин Калуша, колишній політв'язень Кузьма Хобзей, міський голова Івано-Франківська Зіновій Шкутяк, голова Калуської районної адміністрації Василь Дзундза та голова Богородчанської станиці вояків УПА Дмитро Верхоляк.

Наприкінці віча виступив син командира Різуна Василь Андрусак - молодший. Він подякував присутнім за пам'ять про свого батька.

**До відома читачів
книг серії «Герої не вмирають»!**

Після виходу у 2004 році шостої книги названої серії, автор планує опрацювати матеріали книг 1-6 і видати їх окремою книгою.

Прошу читачів подавати матеріали про командирів УПА і провідників ОУН Калущини та їхні фотографії. Домашня адреса автора див. с. 4 Кн. 5.

Веду пошук спонсорів.

**Буду щиро вдячний всім, хто
відгукнеться на моє прохання.**

Микола Когут.

СКОРОЧЕННЯ В КНИЗІ:

Авт — автор

вд. — відділ

вид. — видання

ВО — Воєнна округа в УПА

ВФ — Видавнича фірма

ГВШ — Головний Військовий штаб в УПА

гол. — головний

див. — дивись

ЗОШ — загальноосвітня школа

іл. — ілюстрація, - їй

ім. — імені

ін. — інші

КВШ — Крайовий Військовий штаб в УПА

кн. — книга

к-р — командир

м. - місто

НКВД — Народный Комисариат Внутренних Дел (рос.)

о. - отець

обл. - область

ОУН — Організація Українських Націоналістів

п. — пан, - і

прож. — проживає, - в, - ла

п-т — повіт

ППШ — пістолет — пулемет Шпагина (рос.)

р. — рік, ріка

р. н. — рік народження

р-н — район

с. — село, сторінка

СБ — Служба Безпеки в УПА

сл. п. — славної пам'яті

ТВ — Тактичний відтинок в УПА

т. - том

укр. — українська, -кий

УПА — Українська Повстанська Армія

УЧХ — Український Червоний хрест

ч. — частина, число

час. - часопис

ЗМІСТ

Передмова	3
Воював не автоматом, а скальпелем. Олексій	
Зеленюк (1923 р. н.)	5
Сотенний Середній	10
Командир Ромко	14
Повстанський командир	19
Загинув, як герой. Іван Кобилиця – “Козак”	
(1912-1944)	22
З вірою у краще майбутнє народу. Яків Дуб –	
„Клименко” (1920-1946)	25
Життя – Україні. Ярослав Богдан – “Рамзес”	
(1915-1950)	29
Аркас. Роман Мельник (1925-1952).	34
Звенислава. Марія Скрентович-Лаврів (1925-2002)	37
Йому було всього двадцять два роки. Володимир	
Криса – “Гордієнко” (1923-1945)	40
 Нові матеріали – 2 про командирів УПА Калущини	
 Спогади про сл. п. Ярослава Косарчина – “Байрака”	
(Козак; 1919-1951)	
Михайло Белей “Мої зустрічі з командиром	
Козаком”	45
Володимир Івахнюк “Нарада командирів”	46
Степан Лукаш “Остання зустріч з провідником”	48
Степан Ярош “Пам’яті командира Байрака”: Вірш ...	49
Повстанська криївка. Михайло Дяченко - «Гомін»	
(1910-1952)	50
Ми знали з ним у підпіллі. Роман Мокрій –	

“Байда” (1917-1944)	53
Зустрічі на дорогах підпілля. Іван Рудий- «Орлич»	
(1915-1945)	56
Спомини командира. Степан Стебельський – “Хрін”	
(1914-1949)	59
“Вечірній плач над могилами...”. Григорій Перегіняк –	
“Коробка” (1910-1943)	61
Лікар командира Різуна. Ярослав Мартинець –	
“Берест” (1921-1949)	62
“Брат Володимир був завжди у пам’яті сестри	
Стефанії”. Володимир Калиній – “Артем”	
(1923-1945)	69
Мирослава Павлишин Слово про героя. Ярослав	
Вітовський – “Зміюка” (1919-1947)	79
Поряд з командирами Гамалією та Різуном	81
Згадаймо командира Осипа. Микола Дутка	
(1914 – 1944)	83
Мій перший командир. Андрій Стадник – „Бистрий”	
(1914-1947)	85
Катерина Неборак Спомин про Степанівну. Ольга	
Гросберг (1923-1996)	87
Її життя – подвиг. Євгенія Андрусяк (1919-2002)	89
Героям - слава. Ярослав Німий - «Щорс»	
(1921-1945)	90
Михайло Деркач – „Вій”. Спогад про командира Бея.	
Казимир Яворський (1923-1947)	92
Павло Лаврик. За честь, за славу, за землю свою	
Петро Дуда – „Моряк” (1923-1948)	93
Вшанували пам’ять героя. Василь Андрусяк	
«Різун» (1914-1946)	95
Скорочення в книзі	96

**Документальні матеріали.
Спогади.**

Когут Микола
Герої не вмирають... Кн. 5

Редактор видання **Микола Когут.**
Автор обкладинки **Віталій Кодря.**
Автор портретів командирів УПА **Ігор Головчак.**
Верстка **Володимир Кузик.**

Підписано до друку **12.11.2003**
Формат 84X100/32 Папір офсетний.
Віддруковано на різнографі. Умов. друк. арк. 2,0
Наклад **300** прим.

Приватне підприємство «Артекс»
77300, м. Калуш, вул. П. Ковжуна, 3
тел. (03472) 2 37 90
E-mail: artex@arte-fact.net